

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Adéla Špínová

HYPOTÉZA UNIQUE ITEMS V PŘEKLADU
KORPUSOVÁ STUDIE

UNIQUE ITEMS HYPOTHESIS IN TRANSLATION
A CORPUS-BASED STUDY

Praha 2017

Vedoucí práce:
PhDr. Zuzana Jettmarová, M.A., M.Sc., Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí této práce, PhDr. Zuzaně Jettmarové, M.A., M.Sc., Ph.D., za podporu a podnětné připomínky, a své konzultantce Mgr. Lucii Chlumské, Ph.D., za cenné rady a pomoc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. 7. 2017

Adéla Špínová

.....

Abstrakt

Tato diplomová práce se soustředí na ověřování takzvané hypotézy jedinečných prvků (*unique items hypothesis*) na českém jazykovém materiálu. Předpokládané české jedinečné prvky byly vybrány z lexikálních jednotek, slovtvorných jevů, syntaktických struktur a uzuálních jevů. Byla zjištěna jejich četnost ve srovnatelném jednojazyčném korpusu současné češtiny a rozdíly v četnostech byly podrobeny statistickému testování. Tento kvantitativní výzkum byl doplněn o kvalitativní sondu do anglických zdrojových textů, z nichž byly přeloženy věty obsahující jedinečné prvky, využívající zarovnaný paralelní korpus překladů z angličtiny do češtiny. Výsledky odhalují obecnou tendenci jedinečných prvků k řidšímu výskytu v překladové češtině a široké spektrum prvků zdrojového jazyka, na nichž jsou založeny jejich překlady.

Klíčová slova

Unique items hypothesis, překladové univerzálie, korpusová translatologie, srovnatelný jednojazyčný korpus, překladová čeština.

Abstract

This thesis is focused on testing the so-called *unique items hypothesis* on Czech language data. Supposed Czech unique items were chosen from lexical units, word-formation phenomena, syntactic structures and language use phenomena. Their frequency in a comparable monolingual corpus of contemporary Czech was established and the differences in frequency were statistically tested. This quantitative research was accompanied by a qualitative probe into the English source texts from which sentences containing selected unique items were translated using an aligned parallel corpus of English-Czech translations. The results reveal a general tendency of unique items to be underrepresented in translated language and a variety of source-language phenomena that underlie unique items usage in the target language.

Keywords

Unique items hypothesis, translation universals, corpus-based translation studies, comparable monolingual corpus, translated Czech.

Obsah

1. Úvod.....	8
1.1 Cíle práce	8
1.2 Překladové univerzálie.....	10
1.3 Korpusová translatologie	12
1.3.1 Dva základní směry v rámci korpusové translatologie.....	12
1.3.2 Korpusy využívané v translatologickém výzkumu.....	13
1.4 Srovnatelný jednojazyčný korpus Jerome	14
1.5 Hypotéza <i>unique items</i> jako možná univerzálie	16
1.5.1 Původ hypotézy.....	16
1.5.2 Dosavadní výzkum	17
1.5.3 Kritika	18
2. Metodika kvantitativního korpusového výzkumu	20
2.1 Výběr českých <i>unique items</i> ve vztahu k angličtině jako zdrojovému jazyku	20
2.2 Jazykový materiál	22
2.3 Testovaná hypotéza.....	23
2.4 Statistické vyhodnocení získaných dat	24
3. Výsledky kvantitativního korpusového výzkumu	26
3.1 Lexikální jednotky	26
3.2 Slootovorné jevy	27
3.2.1 Předponová slovesa.....	27
3.2.2 Předpona <i>pra(ch)</i> - u adjektiv a adverbíí	31
3.2.3 Předpona <i>vele</i> - u substantiv a adjektiv.....	33
3.2.4 Zesilující sufixy u adjektiv	34
3.2.5 Zájmena <i>tentam, tatam, totam</i>	35
3.2.6 Zájmena <i>kdopak, copak, kterýpak, jakýpak, čípak</i>	36
3.2.7 Číslovky <i>nejeden, nejedna, nejedno</i> , adverbium <i>nejednou</i>	36
3.2.8 Číslovky <i>kolikátý, tolikátý, několikátý</i>	37
3.2.9 Číslovky <i>dvoji, troji, čtvero, patero</i>	37

3.3 Syntaktické jevy.....	39
3.3.1 Věta začínající předmětem.....	39
3.3.2 Věta jednočlenná.....	42
3.4 Uzuální jevy.....	46
3.5 Shrnutí: analýza kvantitativních výsledků.....	48
4. Kvalitativní výzkum	50
4.1 Předmět zájmu	50
4.2 Zkoumaný jazykový materiál	50
4.3 <i>Prý, totiž, čili, nikoli</i>	51
4.3.1 <i>Prý</i>	51
4.3.2 <i>Totíž</i>	53
4.3.3 <i>Čili</i>	54
4.3.4 <i>Nikoli</i>	55
4.4 Předponová slovesa.....	56
4.4.1 <i>Pootevřít</i>	56
4.4.2 <i>Povyrušt</i>	57
4.4.3 <i>Popovídat</i>	59
4.4.4 <i>Popojít</i>	60
4.5 Výsledky kvalitativní sondy	61
5. Diskuse.....	62
6. Závěr	64
Bibliografie	65
Knižní a časopisecké zdroje.....	65
Internetové zdroje	68

1. Úvod

1.1 Cíle práce

Předkládaná diplomová práce se věnuje korpusovému výzkumu tzv. hypotézy jedinečných prvků (*unique items hypothesis*) jakožto překladatelské univerzálie. Tuto hypotézu formulovala na přelomu tisíciletí Sonja Tirkkonen-Conditová a následně ji také ověřovala korpusovým výzkumem (Tirkkonen-Condit 2004).

Studii zaměřených na zkoumání hypotézy jedinečných prvků jakožto možné překladatelské univerzálie dosud vzniklo jen málo a pro češtinu zatím neexistuje žádná; tato diplomová práce si klade za cíl hypotézu ověřit právě na českém textovém materiálu.

Zkoumaný textový materiál tvoří původní české texty a české překlady z angličtiny dostupné v korpusech Ústavu českého národního korpusu, především ve srovnatelném jednojazyčném korpusu Jerome vytvořeném specificky pro výzkum překladové češtiny. Kvantitativní výzkum frekvence jedinečných prvků v překladových a nepřekladových textech využívá statistické testování v programu R a je doplněn kvalitativní sondou zaměřenou na zdrojové texty českých překladů, v nichž lze zjistit formulace, které byly přeloženy jedinečnými prvky.

Stanovené dílčí cíle práce jsou následující:

1. popsat teoretické aspekty a dosavadní stav výzkumu v oblasti *unique items hypothesis*, včetně kritiky této hypotézy;
2. sestavit soubor možných jedinečných prvků pro češtinu v kontrastu s angličtinou;
3. zjistit frekvenci těchto prvků v překladech z angličtiny a původních českých textech pomocí srovnatelného korpusu JEROME, případně dalších dostupných korpusů;
4. provést statistické testování hypotézy o četnosti výskytu jedinečných prvků v překladech a nepřekladech;

5. na vybraném menším vzorku provést kvalitativní studii s přihlédnutím k originálním předlohám daných překladových textů;
6. vyvodit přesnější závěry ohledně jednotlivých jedinečných prvků nebo jejich typů na základě výsledků výzkumu;
7. navrhnout další směr výzkumu v dané oblasti.

1.2 Překladové univerzálie

Výzkum tzv. překladových nebo překladatelských univerzálií, tedy specifických jazykových rysů, jimiž se překlady liší od textů nepřeložených (tedy buď od příslušných originálů ve zdrojovém jazyce, nebo od nepřekladových textů v cílovém jazyce), je jedním ze zásadních témat deskriptivní translatologie.

Tuto disciplínu vymezil Holmes (1972) ve svém článku *The Name and Nature of Translation Studies* jakožto oblast translatologie zabývající se popisem překladových jevů. Na jeho práci pak navazuje Gideon Toury v knize *Descriptive Translation Studies – And Beyond* (1995). Toury hledá v překladu probabilistické „zákony“, které mají mít formu podmínek: „pokud X, pravděpodobnost Y je vyšší/nížší“ (Toury 1995, s. 301). Formuluje potom dvě takové tendence, a to „zákon rostoucí standardizace“ překladů (Toury 1995, s. 304) a „zákon interference“ (Toury 1995, s. 310).

Pojem „univerzálie“ se pro tyto a další tendence v překladech rozšířil s nástupem korpusových metod, které v translatologii začala prosazovat Mona Bakerová (1993). Podle Chestermana (2004, 2010) můžeme univerzálie rozdělit na dva základní typy: S-univerzálie, které se týkají rozdílů mezi překlady a jejich příslušnými zdrojovými texty, a T-univerzálie, které se týkají rozdílů mezi překladovými a nepřekladovými texty v tomtéž jazyce (písmena S a T zde značí slova *source* a *target*, tedy zdrojový a cílový jazyk). Chesterman (2010) uvádí následující přehled potenciálních překladových univerzálií:

T-univerzálie:

- *Prodlužování*: překlady bývají delší než jejich zdrojové texty. Tato hypotéza je sporná, prodlužování překladů záleží na konkrétní dvojici zdrojového a cílového jazyka (hypotéza byla formulována pro překlady mezi angličtinou a francouzštinou).
- *Interference*: přenos jazykových prvků ze zdrojového textu do překladu. Jeden z Touryho „zákonů“ a široce přijímaná hypotéza.
- *Standardizace*: v překladech se objevují standardnější jazykové prvky než ve zdrojových textech. Druhý z Touryho „zákonů“.
- *Normalizace dialektů*: specifický druh standardizace, který se vyskytuje velmi často.

- *Redukce komplexních narativních hlasů*: zjednodušování narace a převod na méně ambivalentní formy, např. v případě tzv. volné nepřímé řeči.
- *Explicitace*: tendence překladů být explicitnější než originály. Tato hypotéza se ve své nejobecnější podobě (týkající se všech překladů) nepotvrzuje, platí zřejmě jen za určitých podmínek.
- *Retranslační hypotéza*: pozdější překlady bývají bližší originálu než starší verze. Pro tuto hypotézu nejsou přesvědčivé doklady.
- *Omezování opakování*: tendence překladů vyhýbat se repetitivnosti v originálech.

S-univerzálie:

- *Simplifikace*: menší lexikální bohatost, menší lexikální hustota (větší poměr gramatické složky vůči obsahové) a větší frekvence častých prvků v překladech.
- *Konvencionalizace*: překlady využívají konvenčnější prvky ve srovnání s nepřeklady (obdoba standardizace).
- *Netypické lexikální řetězce*: v překladech se vyskytují „zvláštní“ slovní kombinace, které nejsou pro daný jazyk typické.
- *Hypotéza jedinečných prvků*: menší frekvence prvků cílového jazyka, které „neexistují“ (jsou formálně velmi odlišné) ve zdrojovém jazyce.

Chesterman (2010, s. 43) ovšem zkoumání překladových univerzálií také kritizuje. Vadí mu především samotný pojem „univerzálie“, který je přejatý z lingvistiky, kde má ovšem poněkud jiný význam. Jazykové univerzálie jsou totiž skutečně „univerzální“ – projevují se ve všech lidských jazycích.

Oproti tomu překladové „univerzálie“ takto univerzální nejsou; v translatologii se pracuje s poněkud slabším významem tohoto slova. Překladové univerzálie jsou podle Chestermana spíše tendencemi než „univerzáliemi“ nebo „zákony“.

Chesterman (2010, s. 44) dále vznáší metodologické otázky spojené s korpusovým výzkumem hypotetických překladových univerzálií. Co je to vlastně překlad? Co ještě zařadit do translatologicky využívaného korpusu a co už nikoli? Je vhodnější brát za kritérium, zda překlad vyhotovil rodilý mluvčí, nebo zda byl překlad knižně publikován? Takových otázek lze položit zdánlivě nekonečnou řadu.

I Chesterman (2010, s. 45) ovšem nakonec zastává názor, že výzkum překladových univerzálií je užitečný. Jeho význam spatřuje jednak v tom, že vede translatology k lepší metodologii výzkumu, zpřesňování hypotéz a práci s velkými korpusy (což pomáhá posílit translatologii jakožto empirickou disciplínu), jednak v tom, že od generalizací se lze dostávat k explanacím.

V dnešní době se uskutečňuje řada výzkumů hypotetických překladových univerzálií, které využívají rozsáhlé paralelní a srovnatelné korpusy. Tomuto relativně mladému odvětví translatologie se věnuje následující kapitola.

1.3 Korpusová translatologie

1.3.1 Dva základní směry v rámci korpusové translatologie

Využívání korpusů v translatologickém výzkumu vedlo ke vzniku disciplíny zvané „korpusová translatologie“. Tento český pojem zahrnuje dva typy přístupu ke korpusovému výzkumu, kterým se v angličtině říká *corpus-based* a *corpus-driven*. Rozdíl mezi těmito směry popisují Cvrček a Kovářiková (2011, s. 122): „Zatímco v *corpus-based* přístupu badatel přistupuje k jazykovým datům s předem vytvořenou, na introspekci založenou hypotézou a v korpusu hledá argumenty pro její potvrzení (resp. vyvrácení), *corpus-driven* přístup je charakteristický vytvářením konceptů a popisných struktur až v závislosti na zkoumání dat.“

Mohli bychom tedy říci, že *corpus-based* je „na korpusu založený, korpusem ověřovaný“ přístup, zatímco *corpus-driven* je přístup „korpusem řízený, korpusem inspirovaný“ (Cvrček & Kovářiková 2011). Tyto směry ovšem spíše než ostrou dichotomii vytvářejí škálu přístupů. V angličtině se vžil pojem *corpus-based translation studies* pro celou tuto škálu, ačkoli samotná zakladatelka této disciplíny Mona Bakerová (1993, s. 242) používá výraz *corpus-driven*. V českém prostředí se pod pojmem „korpusový výzkum“, zahrnující jakýkoli výzkum využívající korpusová data, rozumí spíše typ *corpus-based*, typ *corpus-driven* se vyskytuje jen řídce (Chlumská 2014).

1.3.2 Korpusy využívané v translatologickém výzkumu

Korpus určený pro translatologický výzkum nemůže být pouze rozsáhlým elektronickým souborem textů, tak jak je slovo „korpus“ často chápáno. Musí být vytvořen tak, aby byl co možná nejrepresentativnější vzhledem k jevu, který je jeho pomocí zkoumán (Fernandes 2006, s. 89). Zároveň je nutné mít na paměti, že žádný korpusový výzkum nemůže poskytnout výsledky v podobě zákonů platných pro všechny překlady ve všech dobách a na všech místech, a pečlivě specifikovat podmínky a parametry každého výzkumu (Tymoczko 1998).

Pro účely translatologického výzkumu se používá několik typů korpusů. Podle počtu zahrnutých jazyků mohou tyto korpusy být buď jednojazyčné, nebo dvou či vícejazyčné. Dále se dělí podle toho, jaké texty obsahují, na korpusy paralelní, srovnatelné a reciproční.¹

Paralelní korpus obsahuje původní zdrojové texty a jejich překlady do jiného, cílového jazyka (či do více jiných jazyků). Může být jednosměrný nebo obousměrný podle toho, jestli obsahuje překlady pouze v jednom směru nebo v obou. Paralelní korpusy lze využít především pro zkoumání ekvivalence a S-univerzálií (Chlumská 2014).

Srovnatelný korpus je takový, ve kterém jsou všechny subkorpusy vytvořené podle stejných kritérií, např. textového typu a žánru, poměru pohlaví autorů, cílové čtenářské skupiny, délky jednotlivých textů apod. (Laviosa 2002, s. 36). Může být vícejazyčný (to je obvyklý případ srovnatelných korpusů určených pro lingvistický výzkum) – pak obsahuje původní, nepřekladové texty ve více jazycích, srovnatelné podle daných kritérií – nebo jednojazyčný (využívaný v translatologii) – složený ze dvou subkorpusů, z nichž jeden obsahuje texty nepřekladové a druhý překlady v témže jazyce. Jednojazyčné srovnatelné korpusy jsou základem pro výzkum T-univerzálií (Chlumská 2014).

Speciálním případem korpusu, který je zároveň obousměrně paralelní i vnitrojazykově srovnatelný, je tzv. reciproční korpus, v němž jsou rovnoměrně zastoupeny oba směry překladu mezi dvěma jazyky. Je díky tomu v translatologii

¹ Více k typologii korpusů v translatologii viz Fernandes (2006), Laviosa (2002).

využitelný k výzkumu S-univerzálií i T-univerzálií zároveň. Tvorba takových korpusů ovšem naráží na řadu potíží s velikostí a srovnatelností a existuje jich jen málo (Chlumská 2014).

1.4 Srovnatelný jednojazyčný korpus Jerome

Korpus Jerome je jednojazyčný srovnatelný korpus (*monolingual comparable corpus*) speciálně sestavený pro zkoumání překladové češtiny (tedy textů přeložených do češtiny z jiných jazyků) v porovnání s češtinou nepřekladovou (původní česky psanou); nepřekladová čeština zde tedy hraje roli referenčního korpusu. Korpus je primárně určen translatologům a lingvistům, kteří se chtějí zabývat zkoumáním překladového jazyka – jeho vlastnostmi a charakteristikami. Korpus je možné využít i k ověřování teorií o platnosti tzv. překladových univerzálií.²

Korpus Jerome vznikl v roce 2013 v rámci vnitřního grantu FFUK na základě databáze textů Českého národního korpusu, konkrétně pak řady SYN (synchronní čeština), z nichž byly ručně vybrány konkrétní texty na základě specifických, translatologicky relevantních kritérií.

Prioritou při sestavování korpusu byla celková velikost, která umožňuje alespoň částečnou generalizaci zjištění o překladové češtině. Korpus Jerome má výslednou celkovou velikost 85 milionů pozic, z toho polovina jsou původní české texty a polovina překlady z různých zdrojových jazyků (Chlumská 2015, s. 44 – 45).

Korpus Jerome byl sestaven tak, aby odrážel skutečnou situaci překladové literatury v České republice. Neobsahuje tedy stejné množství textů přeložených ze všech jazyků (při této velikosti korpusu by to ani nebylo uskutečnitelné), nýbrž zhruba odpovídá poměru překládaných jazyků, jak jej uvádí statistiky Národní knihovny a MŠMT.³ Největším množstvím textů jsou proto zastoupeny překlady z angličtiny (27 milionů pozic, tedy více než polovina překladů v korpusu), dále překlady z němčiny,

² <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:jerome>

³ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:jerome>

francouzštiny a polštiny; ostatní zdrojové jazyky jsou zastoupeny méně než milionem pozic (Chlumská 2013).

K zajištění dostatečné heterogenity korpusu a minimalizaci vlivu autorského a překladatelského idiolektu slouží zásada, že v tomto korpusu nemůže být žádný autor zastoupen více než třikrát (tedy třemi díly). Podobné pravidlo platí i pro překladatele (překladatel se může v korpusu objevit také maximálně třikrát, ovšem pokaždé s překladem jiného autora). Autorské kolektivy se pro tento účel považují za samostatné „autory“. Pohlaví autora a překladatele je v korpusu sice uvedeno, nebylo nicméně kritériem pro výběr textů, protože by v kombinaci s dalšími kritérii příliš omezilo celkovou velikost korpusu. Osobu redaktora či korektora nebylo možné zohlednit (Chlumská 2015, s. 47).

Dalším kritériem byla doba vydání textu. Korpus je určený ke zkoumání současné překladové češtiny, přičemž jako mezník je stanoven počátek 90. let. Texty zařazené do korpusu Jerome byly vydány v letech 1992 – 2009 a zahrnují i knihy se starším datem prvního vydání, které byly vydány znovu a podílí se tak na recepci současného jazyka (Chlumská 2015, s. 48).

Korpus Jerome je lemmatizovaný (každé pozici v korpusu je přiřazeno tzv. lemma, tedy reprezentativní slovníkový tvar hesla) a morfologicky značkový. Jednotlivé texty pak jsou označeny tzv. strukturními atributy, které zahrnují název, jméno a pohlaví autora a překladatele, nakladatele, místo a rok vydání, rok prvního vydání, ISBN nebo ISSN, zdrojový jazyk, typ textu (základní dělení na beletrii, odbornou literaturu a publicistiku a podrobnější specifikaci – např. romány, encyklopedie), status (překlad nebo nepřeklad) a další údaje. Všechna lemmata, morfologické značky i strukturní atributy lze využít při vyhledávání (Chlumská 2015, s. 48 – 50).

Nejrozsáhlejší výzkum, který dosud na materiálu korpusu Jerome proběhl, provedla Lucie Chlumská (2015) ve své disertační práci *Překladová čeština a její charakteristiky*, která se zabývá výzkumem T-univerzálií v češtině a okrajově se dotýká i hypotézy jedinečných prvků. Tato práce je zároveň nejkomplexnějším rozbořením překladové češtiny, jaký dosud vznikl.

1.5 Hypotéza *unique items* jako možná univerzálie

1.5.1 Původ hypotézy

Hypotézu „jedinečných prvků“ (*unique items hypothesis*) jako možnou překladovou univerzálii formulovala a pojmenovala Sonja Tirkkonen-Conditová na přelomu tisíciletí. V roce 2002 publikovala článek „Translationese – a myth or an empirical fact?“ (Tirkkonen-Condit 2002), kde popisuje experiment, v němž měli čtenáři označovat texty buď za originální, nebo za přeložené. Studie se týkala přeložené a nepřeložené finštiny a respondenti v ní svá rozhodnutí zdůvodňovali i slovním komentářem.

Tirkkonen-Conditová při popisu tohoto výzkumu uvádí nepřítomnost jedinečných prvků jako hlavní znak, podle kterého byly texty označovány za překlady (ať už to bylo správně či nesprávně). Na základě tohoto zjištění usoudila, že tyto takzvané *unique items* představují pro výzkum překladového jazyka relevantní jev a následně provedla i korpusovou studii zaměřenou na ověření hypotézy jedinečných prvků (Tirkkonen-Condit 2004).

Tendenci překladatelů nevyužívat plně potenciál cílového jazyka v případě, že pro určité prvky neexistuje přímá opora ve zdrojovém jazyce, formuloval ovšem již Jiří Levý (1963, s. 73): „Nebude-li překladatel užívat specifických prostředků svého jazyka, pro které nemůže být dán podklad v originále, bude výrazová škála překladu chudší, než bývá v původní literatuře, která je sepsána v jazyce překladu.“ Levý zde zmiňuje text *Zielsprache* Fritze Güttingera (1963), z nějž nepřímo, přes práci Kathariny Reissové (1971), vyšla i Tirkkonen-Conditová.

Güttinger (1963, s. 219) navrhuje testovat kompetenci překladatelů tak, že se ověří frekvence nejběžnějších slov cílového jazyka, která ve zdrojovém jazyce neexistují. Tato „chybějící slova“ mají ukázat, nakolik překladatel ovládá cílový jazyk. Podle Reissové (1971, s. 19) se pak tento jev netýká pouze slov, ale veškerých jazykových prostředků, které ve zdrojovém jazyce nefungují stejným způsobem jako v jazyce cílovém.

Hypotéza jedinečných prvků tedy sice porovnává překlady a nepřeklady v tomtéž jazyce, je ovšem závislá na specifické kombinaci zdrojového a cílového jazyka; funguje vlastně jako jakási „negativní interference“. Zároveň také odporuje hypotéze „konvencionalizace“ v tom smyslu, že překlady namísto postulované

„normality“ vykazují oproti nepřekladům nižší, tedy nenormální frekvence určitých specifických jevů.

1.5.2 Dosavadní výzkum

Z výše uvedeného je patrné, že hypotéza jedinečných prvků jako taková není nijak nová, její rozsáhlejší kvantitativní výzkum ovšem umožňují teprve jednojazyčné srovnatelné korpusy, které začaly vznikat až v posledních desetiletích a pro řadu jazyků nejsou dosud k dispozici vůbec. Korpusové studie zaměřené na hypotézu jedinečných prvků vznikají dosud spíše ojediněle; většina výzkumu prováděného na jednojazyčných srovnatelných korpusech se věnuje ostatním hypotetickým T-univerzáliím.

První testování *unique items hypothesis* provedla na srovnatelném korpusu finštiny její autorka Sonja Tirkkonen-Conditová (2004). Za jedinečné prvky si vybrala určitá specifická slovesa a dvě klitické částice a v korpusu o celkové velikosti 10 milionů pozic prokázala nižší frekvenci těchto prvků v překladech, zřetelnou zejména v případě klitických částic.

Překladovou finštinu zkoumala také Sari Eskolová (2004), která v korpusu o velikosti 2 miliony pozic (složeném ze subkorpusů finštiny původní a přeložené z angličtiny a ruštiny) v překladech oproti nepřekladům zjistila nižší frekvenci zkoumaných syntaktických struktur v případě, že nemají anglický a ruský protějšek, a naopak vyšší frekvenci v případě, že ho mají. Šlo tedy vlastně o kombinovaný výzkum hypotézy jedinečných prvků a interference.

Sara Halversonová (2007) zkoumala anglickou verbální konstrukci *be V-ing*, která je jedinečná v porovnání s norštinou, a v tomto případě se hypotéza nepotvrdila: v překladech byla frekvence výskytu této konstrukce dokonce vyšší než v nepřekladových textech.

Halversonová nicméně tyto výsledky nepovažuje za vyvrácení hypotézy, nýbrž za vliv „gravitační síly“ (*gravitational pull*). V souladu s hypotézou *simplifikace* (v tomto případě specificky vyšší frekvence častých jevů) předpokládá, že je-li nějaký prvek v cílovém jazyce velmi častý, mají překladatelé tendenci ho nadužívat, přestože může zároveň jít o „jedinečný prvek“; jedinečnost v takovém případě podle Halversonové ustoupí „gravitační síle“.

Z dalších relevantních studií lze uvést výzkum Sofie Niemegeersové (2009) věnovaný holandským modálními částicím *maar* a *wel*. Výsledky její práce hypotézu nižší frekvence jedinečných prvků v překladech nepotvrzují, frekvence specifických modálních částic byla v překladech naopak vyšší a naznačovala spíše tendenci ke standardizaci.

Další zajímavý výzkum provedl Bert Capelle (2012) na anglických překladech z francouzštiny a němčiny, v nichž zkoumal slovesná vyjádření způsobu pohybu. V překladech z francouzštiny, která tato slovesa ekvivalentní angličtině nemá, prokázal jejich nižší frekvenci, zatímco u němčiny, která v tomto ohledu odpovídá angličtině, byla frekvence srovnatelná s nepřeklady.

Důkladný korpusový výzkum originální a překladové španělštiny zaměřený na pozici adjektiv provedla Noelia Ramónová (2015). Výsledky prokazují případy nižší frekvence jedinečných prvků, zejména v případě výskytu sledovaných adjektiv v idiomech. Kvalitativní sondy nicméně ukazují, že celá problematika je složitější a žádný z vysledovaných trendů neplatí univerzálně, tedy pro všechna zkoumaná adjektiva zároveň.

Všechny zmiňované práce pak zdůrazňují důležitost dalšího výzkumu hypotézy jedinečných prvků pro formulování relevantnějších závěrů ohledně specifických podmínek její platnosti. Hypotéza samotná byla také podrobena kritice z teoretického hlediska (Chesterman 2007, Kolehmainen 2013).

1.5.3 Kritika

Chesterman (2007) hypotézu jedinečných prvků podrobil detailní kritice v článku „What is a unique item?“ Nejprve se věnuje vymezení „jedinečnosti“, které v podání Tirkkonen-Conditové (2002, 2004) není dostatečně specifikované; Tirkkonen-Conditová ve svých raných studiích *unique items hypothesis* jakožto o jedinečných píše o prvcích, které nemají přímý protějšek „v jiných jazycích“. Nejde přitom o veškeré ostatní jazyky, nýbrž vždy o konkrétní zdrojový jazyk. Proto Chesterman „jedinečnost“ (*uniqueness*) nepovažuje za vhodný pojem pro danou hypotézu (nenavrhuje ovšem žádný alternativní).

Podle Chestermana (2007, s. 6) navíc některé prvky jsou „jedinečnější“ než jiné: mezi prvky zdrojového a cílového jazyka může být různá míra podobnosti a tato

podobnost může mít mnoho různých podob. Jedinečnost je proto pouze relativní pojem a znamená vlastně určitou škálu „relativní nepodobnosti“ prvků cílového a zdrojového jazyka.

Chesterman (2007, s. 7) proto navrhuje definovat „jedinečný prvek“ jako takový, který nelze zpátky do zdrojového jazyka jednoduše přeložit bez toho, co Catford (1965, s. 79) nazývá *unit shift*, tedy bez posunu mezi strukturními jednotkami jazyka. Tato Chestermanova definice proto zahrnuje i idiomy, jejichž překlad obvykle *unit shift* obnáší.

Druhou zásadní oblastí kritiky hypotézy jedinečných prvků je její předpokládaný status překladové univerzálie. Kolehmainenová (2013) argumentuje tím, že nižší výskyt takzvaných jedinečných prvků není univerzálním jevem, který by se vyskytoval ve všech překladech, a zároveň ani není unikátní pro překlady. Objevuje se i v jiných situacích jazykového kontaktu.

Kolehmainenová (2013) i Chesterman (2007) v této souvislosti zmiňují užívání jazyka nerodilými mluvčími, které vykazuje podobné vzorce frekvence jedinečných prvků (jedinečných v tomto případě v kontrastu s mateřským jazykem mluvčího) jako překlady.

Skutečnost, že nižší frekvence jedinečných prvků není typická pouze pro překlady, ovšem nijak nesnižuje zajímavost samotné *unique items hypothesis* pro translatologický výzkum. Kromě poznání překladu a překladového jazyka jako takového může najít využití i v praxi a výuce překládání: poznatky z výzkumu univerzálií mohou napomoci k uvědomělejšímu rozhodovacímu procesu překladatele a tím ke kvalitnějším výsledkům jeho práce.

2. Metodika kvantitativního korpusového výzkumu

2.1 Výběr českých *unique items* ve vztahu k angličtině jako zdrojovému jazyku

Chesterman (2007, s. 11–12) navrhuje pro výzkum hypotézy jedinečných prvků postup, který odpovídá přístupu *corpus-driven*: nejprve v korpusu hledat prvky, které mají v překladech a nepřekladech rozdílné frekvence. Z nich potom vybrat ty, kterých je v překladech méně než v nepřekladech, a hledat vysvětlení této skutečnosti. Jedním z těchto vysvětlení pak může být i formální odlišnost vyjádření ve zdrojovém a cílovém jazyce – v tom případě by šlo o *unique items*.

Zároveň Chesterman (2007, s. 12) cituje osobní sdělení Sonji Tirkkonen-Conditové; ta preferuje postup bližší metodice, kterou sama použila ve svém výzkumu a která odpovídá přístupu *corpus-based*: začít kontrastivní analýzou dané dvojice jazyků, vybrat z nich prvky, které se vyjadřují odlišně, a pak zjistit jejich frekvenci v subkorpusech překladových a nepřekladových textů. V tomto případě je nutný pečlivý výběr kandidátních jedinečných prvků z hlediska formální ekvivalence; Chesterman varuje před pouhou intuicí badatele, která může být zkreslená.

V tomto výzkumu byl zvolen postup podle Tirkkonen-Conditové, tedy přístup *corpus-based* s výběrem kandidátních jedinečných prvků založeným na intuici a kontrastivní analýze. Vzhledem k tomu, že jde o první pokus o testování hypotézy jedinečných prvků na českojazyčném materiálu, je nutné počítat s tím, že částečně až výsledky samotné ukážou, jakým směrem by se takový výzkum měl ubírat. Tato práce by tedy měla posloužit mimo jiné jako odrazový můstek pro další, propracovanější výzkum hypotézy jedinečných prvků v překladové češtině.

Pro výběr kandidátních jazykových jevů byly předběžně stanoveny následující principy:

- Nemělo by jít o prvky příliš závislé na obsahové stránce textů zahrnutých do korpusu; přestože je korpus Jerome sestaven jako srovnatelný, nelze předpokládat srovnatelnost i v ohledu sémantického obsahu.
- Nemělo by jít o prvky příliš řídké; čím řidší je výskyt jevu, tím větší je riziko, že výsledky zkreslí neznámé náhodné faktory.

- Vybrané prvky by měly být co možná nejméně ovlivněné idiolektem autorů a překladatelů; korpus Jerome je sice sestavený tak, aby toto riziko minimalizoval, to nicméně zvláště u řídkších jevů stále existuje.
- Měly by být zastoupeny různé typy jazykových jevů: lexikální jednotky, jevy z oblasti slovtvorby, syntaxe, případně uzuální jevy.
- Pokud je to možné, mělo by spíše než o jednotlivé prvky jít o skupiny prvků, které lze sdružit podle nějakého rysu (tento požadavek souvisí s prvními třemi výše uvedenými principy).
- Všechny vybrané prvky musí být nějakým smysluplným způsobem vyhledatelné v korpusu Jerome (nebo alespoň jiném korpusu obsahujícím překladovou a nepřekladovou češtinu), aby vůbec bylo možné na nich hypotézu jedinečných prvků ověřovat.

Uvedená kritéria jsou formulována poměrně vágně; je otázka, co už je „příliš řídké“, co už je „příliš ovlivněné idiolektem“. Pro exaktnější formulaci nicméně není dostupný žádný relevantní základ; kritéria lze zpřesnit až na základě poznatků z výzkumu samotného.

V souladu s těmito kritérii byla zavržena myšlenka zahrnout do výzkumu česká slovtvorná deminutiva, která se sice jako jedinečný prvek ve vztahu k angličtině přímo nabízejí, jejich využití ve výzkumu by ovšem bylo značně problematické. Z technického hlediska je náročné je vyhledávat v korpusu jinak než jako jednotlivá lemmata, neboť řada nejčastějších českých deminutivních sufixů má i jiné, nedeminutivní významy; zároveň je deminutivních lemmat takřka nepřeborné množství, které prakticky vylučuje systematické ruční třídění (přinejmenším pro účely tohoto výzkumu). Používání deminutiv je navíc ovlivněno řadou dalších faktorů: cílovým čtenářem, žánrem textu a v neposlední řadě také idiolektem autora a překladatele. Proto by pro výzkum deminutiv jakožto jedinečného prvku bylo nutné vyvinout komplexnější metodologický přístup specializovaný přímo na ně.

Slovtvorné jevy nicméně i tak tvoří většinu zkoumaných kandidátních *unique items*; při porovnání češtiny s angličtinou se jich nabízí celá řada. Do výzkumu byla zahrnuta předponová slovesa, zesilující předpony *pra-* a *vele-*, zesilující adjektivní přípony *-ičký*, *-oučký*, *-inký*, *-ounký*, zájmeno *tentam*, zájmena *kdopak*, *copak*, *kterýpak*,

jakýpak a *čipak*, číslovka *nejeden* a adverbium *nejednou*, řadové číslovky *kolikátý*, *tolikátý* a *několikátý* a druhové číslovky.

Co se týče jednotlivých lexikálních jednotek, které nemají přímé anglické protějšky, byly vybrány lexémy *prý*, *totiž*, *čili* a *nikoli*; žádný z těchto lexémů by neměl být výrazně závislý na tématu textů.

Ze syntaktických jevů potom byly do výzkumu zahrnuty dva: slovosled věty s předmětem na první pozici a bezpodmětová syntaktická konstrukce – věta jednočlenná slovesná.

Posledním typem jedinečných prvků, kterým se věnuje tato práce, je jev uzuální – konstrukce typu *pan učitel*, *paní doktorka*, *slečna magistra*, tedy oslovení či označování osob s určitou profesí, postavením nebo titulem bez uvedení vlastního jména.

2.2 Jazykový materiál

Použitý jazykový materiál ve většině případů pochází z jednojazyčného srovnatelného korpusu Jerome popsaného v bodě 1.4 této práce. Pro účely zkoumání jedinečných prvků byly v rámci korpusu Jerome vytvořeny dva srovnatelné subkorpusy. Oba obsahují pouze beletristické texty, a to romány (NOV) a kratší prózy (COL). Literatura faktu (FAC) nebyla do použitých subkorpusů zařazena na doporučení autorky korpusu Jerome Lucie Chlumské,⁴ neboť se svými vlastnostmi ostatním textům zařazeným do kategorie beletrie vymykají a mohly by zkreslovat výsledky výzkumu.

Subkorpus nepřekladových textů vybraných z korpusu Jerome má výslednou velikost 16 809 069 pozic, subkorpus českých překladů z angličtiny z téhož korpusu má výslednou velikost 17 323 495 pozic. V rámci korpusů využívaných ke studiu překladových univerzálií tak patří k těm rozsáhlejším.⁵

Kvůli zahrnutí jevu, který lze vyhledávat jediné v syntakticky značkováném korpusu, bylo nutné vytvořit ještě subkorpusy syntakticky anotované. Jediným takovým dostupným korpusem současné češtiny je SYN 2015, v němž se vyskytují jak české původní texty, tak překlady z různých jazyků. Při použití stejných kritérií jako u

⁴ Osobní sdělení, 13. 6. 2017.

⁵ Srov. Zanettin 2013.

korpusu Jerome by však velikost překladového a nepřekladového subkorpusu byla značně rozdílná. Tento rozdíl je poněkud zmenšen vyřazením kratších próz ze subkorpusu překladů, kterých je v SYN 2015 více, nicméně výsledné subkorporusy rozhodně velikostně srovnatelné nejsou.

Subkorpus nepřekladových textů v rámci korpusu SYN 2015 má celkovou velikost 8 189 903 pozic, zatímco subkorpus překladů z angličtiny má celkovou velikost 15 836 313 pozic (tedy víceméně srovnatelnou s použitými subkorporusy korpusu Jerome).

Zároveň v těchto subkorpusech nejsou dodrženy žádné ze zásad srovnatelnosti popsané u korpusu Jerome (viz kap. 1.4), neboť SYN 2015 nebyl vytvořen pro studium překladového jazyka. Je proto nutné považovat výsledky získané z těchto subkorpusů vzhledem k výzkumu překladových univerzálií pouze za orientační; pro skutečně relevantní výsledky by bylo nutné vytvořit také skutečně srovnatelný subkorpus.

2.3 Testovaná hypotéza

Nulová hypotéza, kterou tento výzkum testuje, předpokládá stejnou frekvenci vybraných „jedinečných prvků“ vyjmenovaných v kap. 2.1 v obou subkorpusech korpusu Jerome (resp. SYN 2015 v případě vět začínajících předmětem) popsaných v kap. 2.2, tedy v českých textech nepřekladových a v českých překladech, jejichž zdrojovým jazykem byla angličtina. Týká se tedy současné češtiny (publikované v letech 1992–2009), a to konkrétně beletrie – románů a kratší prózy.

Alternativní hypotéza potom předpokládá, že frekvence daných prvků v nepřekladech a překladech se liší. Pokud platí hypotéza jedinečných prvků, pak by frekvence těchto prvků v překladech měla být statisticky významně nižší než v nepřekladech.

Samotné statistické testování je vždy aplikováno na jednotlivé prvky či skupiny prvků; nulová hypotéza o stejné frekvenci se tedy vždy zamítá nebo nezamítá pro daný prvek či skupinu prvků jednotlivě.

2.4 Statistické vyhodnocení získaných dat

Pro porovnání četnosti výskytu určitého jevu existuje celá řada možných statistických testů. Tato práce vychází z doporučení uvedených v knize *Corpus Linguistics with BNCweb – a Practical Guide* (Hoffmann et al. 2008), která jsou přímo určena pro testování hypotéz o četnostech výskytu jazykových jevů v korpusech. Vzhledem k možnosti zjistit přesnou p-hodnotu bylo zvoleno testování v prostředí softwaru R⁶ pomocí testu proporcí (*proportions test*).

P-hodnota představuje pravděpodobnost výskytu zjištěných či extrémnějších výsledků při platnosti stanovené nulové hypotézy (v našem případě tedy pravděpodobnost výskytu zjištěného či většího rozdílu v četnosti jedinečných prvků při platnosti nulové hypotézy o rovnosti obou četností). Porovnává se s předem určenou hladinou významnosti, tedy maximální přípustnou pravděpodobností chyby I. druhu – zamítnutí nulové hypotézy, která ve skutečnosti platí (Vasishth & Nicenboim 2016, s. 13).

Další důležitou hodnotou je síla testu, kterou lze spočítat jako $(1 - \text{pravděpodobnost chyby II. druhu})$, přičemž chyba II. druhu znamená nesprávné nezamítnutí nulové hypotézy, která ve skutečnosti neplatí. Sílu testu lze zvýšit např. zvětšením testovaného vzorku (Vasishth & Nicenboim 2016, s. 13–15).

Hladina významnosti se obvykle stanovuje na hodnotu 0,05 (tj. maximálně pětiprocentní pravděpodobnost chyby I. druhu). Všeobecně přijímané mezní hodnoty pak jsou $p < 0,05$ pro minimální úroveň signifikance výsledku, $p < 0,01$ pro již značně důvěryhodný výsledek a $p < 0,001$ pro téměř jistý výsledek (Hoffmann et al. 2008).

Pokud tedy test proporcí v R spočítá p-hodnotu pro danou nulovou hypotézu ohledně jedinečných prvků nižší než 0,05, můžeme tuto nulovou hypotézu zamítnout a přijmout alternativní hypotézu.

Zamítnutí nulové hypotézy na základě statistického testování nicméně ještě nevyovídá nic o příčinách pozorovaného jevu – pouze o vysoké pravděpodobnosti existence rozdílu v hodnotách četností daného prvku. Bylo by tedy chybou přijímat zjištěné p-hodnoty jako důkaz platnosti celé hypotézy jedinečných prvků, byť pouze pro

⁶ Volně dostupný software pro statistické výpočty a grafy. Stažen z [www: https://cran.r-project.org](https://cran.r-project.org)

daný jev, neboť na základě jednoho výzkumu nelze vyloučit žádné neznámé faktory, které mohly výsledky ovlivnit.

Nízká p-hodnota, ať už je sebenížší, také nemůže nikdy znamenat stoprocentní jistotu – udává pouze míru pravděpodobnosti, s jakou můžeme zjištěné výsledky pozorovat v případě, že platí nulová hypotéza, ale nikdy nemůže znamenat, že nulová hypotéza zkrátka neplatí; nulová hypotézy se zamítá pouze na základě pravděpodobnosti, nikoli jistoty (Vasishth & Nicenboim 2016, s. 12).

3. Výsledky kvantitativního korpusového výzkumu

3.1 Lexikální jednotky

Soubor vybraných lexikálních jednotek, které nemají přímé protějšky v angličtině, tvoří příslovce *prý*, spojky *čili* a *totiž* a záporná částice *nikoli*. V korpusu Jerome byla vyhledána frekvence výskytů celé této skupiny lexikálních jednotek pomocí CQL⁷ příkazu:

```
[lemma="prý|čili|totiž|nikoli"]
```

V subkorpusu nepřekladů bylo zjištěno 12106 výskytů (720,21 i.p.m.⁸) těchto lemmat, v subkorpusu překladů 6025 výskytů (347,79 i.p.m.), zjištěná p-hodnota < **0,001** značí signifikantní rozdíl.

Následně byla vyhledávána i jednotlivá lemmata, jejichž frekvence jsou následující:

- *prý*: nepřeklady 5116 výskytů (i.p.m. 304,36), překlady 1923 výskytů (i.p.m. 111,01), zjištěná p-hodnota < **0,001** potvrzuje signifikantní rozdíl;
- *čili*: nepřeklady 334 výskytů (i.p.m. 20,47), překlady 175 výskytů (i.p.m. 10,1), zjištěná p-hodnota < **0,001** potvrzuje signifikantní rozdíl;
- *totiž*: nepřeklady 5139 výskytů (i.p.m. 305,73), překlady 2932 výskytů (i.p.m. 169,25), zjištěná p-hodnota < **0,001** potvrzuje signifikantní rozdíl;
- *nikoli*: nepřeklady 1507 výskytů (i.p.m. 89,65), překlady 995 výskytů (i.p.m. 57,44), zjištěná p-hodnota < **0,001** potvrzuje signifikantní rozdíl.

Tyto výsledky naznačují, že žádné ze slov se nevymyká zjištěné celkové distribuci, která je v překladech z angličtiny výrazně řidší než v původních českých textech: frekvence daných slov v překladech je zhruba poloviční oproti frekvenci v nepřekladech.

⁷ CQL = *corpus query language*, dotazovací jazyk korpusu.

⁸ i.p.m. = *instances per million*, relativní četnost na milion pozic.

3.2 Slovotvorné jevy

3.2.1 Předponová slovesa

Odvozování nových sloves pomocí prefixace je v češtině velmi rozšířený a produktivní způsob slovotvorby. V angličtině existuje také, ovšem v mnohem omezenější podobě a s omezenější škálou funkcí. Předponová slovesa tedy představují oblast, v níž může být nalezeno značné množství *unique items* ve vztahu k angličtině.

Je ovšem nutné vybrat taková slovesa, která v angličtině nemají nejen slovotvorný, ale ani přímý významový jednoslovný ekvivalent. Proto byl zvolen postup od vytipování určitých funkčních skupin předpon a předponových sloves k vyřídění konkrétních lemmat, jejichž frekvence bude zjišťována v korpusu.

Dokulil (1963, s. 51) popisuje funkci českých slovesných předpon takto:

Slovesné předpony modifikují děj tím, že zdůrazňují některý konkrétní moment děje, především místní, směrový (*vléci* --> *při-vléci*, *od-vléci*, *vy-vléci*, *na-vléci*, *pod-vléci*...), dále časový, fázový (*smát se* --> *roze-smát se*, *číst* --> *do-číst*, *zpívat* --> *za-zpívat*), různou míru děje nebo jeho účinek, následek (*říznout* --> *na-říznout*, *řezat* --> *na-řezat*, *u-řezat*, *bít* --> *za-bít*, *tlouci* --> *u-tlouci*...).

Většina slovesných předpon však obměňuje vedle lexikálního významu i mluvnický význam slovesného vidu, měníc sloveso nedokonavé v dokonavé (viz všechny shora uvedené případy). Kromě toho mění některé slovesné předpony intenci slovesného děje, především mění podmětové sloveso v předmětové, přechodné (*skočit* <přes potok> --> *přeskočit* <potok>, *plakat* --> *vyplakat si* <oči> atp.). Ani jedna z těchto obměn nedotýká se však tvaroslovné paradigmaticky.

Karlík et al. (1995, s. 198) ve své mluvnici rozlišují čtyři funkce slovesných předpon: lexikálně modifikační (obvykle prostorové zaměření děje), způsobové (vyjádření množství nebo časového průběhu či fází děje), hodnotící (stanovisko k průběhu děje) a vidovou funkci, která spočívá v perfektivizaci (u tzv. prázdných či vidových prefixů je to jediná funkce).

Specifickým případem odvozování sloves předponami je vícenásobná prefixace. Dokulil (1962, s. 52) k ní uvádí následující:

Postup prefixace se může jednou i dvakrát opakovat; nejčastěji v platnosti druhé přípony vystupuje dnes předpona *po-* (*vyskočit --> po-vyskočit --> po-po-vyskočit*), řidčeji předpona *na-* (*roznášet --> na-roznášet se* – v tomto případě, jak patrně, ve spojení se specifickou sufixací!) aj. Zcela zvláštní postavení zaujímá mezi předponami předpona *ne-*, která může spojovat i s dvojnásobně prefigovanými útvary (*napřemýšlet se --> ne-napřemýšlet se*).

Průruční mluvnice češtiny (Karlík et al. 1995, s. 198) potom k funkčním aspektům vícenásobných předpon uvádí, že „má-li sloveso více než jednu předponu, jde zpravidla o kombinaci prefixů lexikálně modifikačních (ty stojí blíže základu) s prefixy způsobovými (např. *poodnášet, doroznášet*).“

Existence produktivního vícenásobného předponového odvozování se uvádí i v angličtině, jedná se nicméně o případy jako *ex-vice-president, pseudo-anti-intellectual* a podobné (Lehrer 2009, s. 142), které se netýkají sloves.

Z hlediska hypotézy jedinečných prvků jsou relevantní slovesa již jednou prefigovaná, u nichž se připojením prefixu *po-* vyjadřuje malá míra: *poodejít, poodhrnout, poohlédnout se, pootevřít, popohnat, popojít, popostrčit, povyrůst* a další (Karlík et al. 1995, s. 209). Tato slovesa lze vytržít z frekvenčního seznamu lemmat vyhledaných dotazem:

```
[tag="V.*"&lemma="poo.*|popo.*|povy.*"]9
```

Vybereme-li z frekvenčního seznamu korpusu Jerome 35 nejčastějších lemmat odpovídajících požadovanému typu předponových sloves, dostaneme pak výčet lemmat pro následující dotaz:

⁹ * v CQL znamená libovolný počet opakování znaku, „*“ tedy značí libovolně dlouhou sekvenci jakýchkoli (stejných nebo různých) znaků.

[lemma=„popovídat|pootevřít|popojít|potočit|povytáhnout|poodstoupit|poohlédnout|poodejít|popotáhnout|popojet|poopravit|popohnat|povyrůst|popohánět|poposednout|popotahovat|popojíždět|poodhrnout|povyskočit|popoběhnout|poodhalit|popocházet|popostrčit|povyprávět|poohlížet|povykládat|poposedávat|povyrazit|popouštět|povytahovat|povylézt|popolézt|pootáčet|poodhalovat|povystrčit“]

Frekvence těchto lemmat v subkorpusu nepřekladů dosahuje celkového počtu 2019 výskytů (120,11 i.p.m.), v subkorpusu překladů je to 1998 výskytů (115,3 i.p.m.). Statistickým testováním potom nebyl mezi těmito frekvencemi zjištěn signifikantní rozdíl (p-hodnota = **0,2037**)

Dalším kandidátním jedinečným prvkem v oblasti předponových sloves by mohla být slovesa, která František Uher (1987, s. 74) řadí do „třídy předponových sloves členitého děje“, konkrétně „skupina prefixativ přerušovaně moderativního děje“. Karlík et al. (1995, s. 209) tento typ uvádějí jako „malou míru děje přerušovaného“. Jde o slovesa jako *pobolívat*, *podřimovat*, *pokašlávat*, *pokřikovat*, *pokukovat*, *polehávat* apod.

V případě těchto sloves je ovšem problematické jejich automatické vyhledávání pomocí CQL dotazů v korpusu, protože existuje velké množství frekventovaných sloves začínajících na *po-* a končících *-at*, která do dané kategorie nespádají (např. *podívat*, *potřebovat*, *pokračovat*, *používat*, *poznat...*). Proto byly k vytvoření seznamu vyhledávaných lemmat využity především příklady z citovaných publikací. Výsledný dotaz je následující:

[lemma="postávat|posedávat|polehávat|pobolívat|podřimovat|pokašlávat|posmrkávat|pokřikovat|pořvávat|pokukovat|pošilhávat|poprchávat|pošťuchovat|potloukat|potulovat|povalovat|pochrchlávat|pozpěvovat|pobroukávat|podupávat|poskakovat|pobíhat|poletovat|pokulhávat|podřimovat"]

Tentokrát je celkový počet výskytů těchto lemmat v nepřekladech 2682 (159,56 i.p.m.) a v překladech 2492 (143,85 i.p.m.). Mezi těmito frekvencemi se již prokázal statisticky signifikantní rozdíl (p-hodnota = **0,0002054**).

Jako další relevantní předpona u sloves se jeví kombinovaný prefix *vyna-*, u něž *Průruční mluvnice češtiny* (Karlík 1995, s. 210 a 213) uvádí, že vyjadřuje velkou míru děje a u většiny sloves zároveň také hodnotící význam „uspokojení z plnosti děje“. Mezi tato slovesa se řadí např. *vynadívát se*, *vynadivit se*, *vynachválit*, *vynakoukat se*, *vynapovídát se*, *vynasmát se...*; pro vyhledání dalších možných lemmat tohoto typu lze použít dotaz, který najde všechna slovesa začínající řetězcem „vyna“:

```
[tag="V.*"&lemma="vyna.*"]
```

Vytříděním nalezených lemmat a jejich doplněním k příkladům z příručky vznikne následující dotaz:

```
[lemma="vynadívát|vynadivit|vynachválit|vynakoukat|vynapovídát|vynasmát|vynasnažit|vynadávát|vynaříkat"]
```

Zjištěné frekvence těchto sloves jsou v nepřekladech 94 výskytů (5,59 i.p.m.) a v překladech 115 výskytů (6,64 i.p.m.). V překladech je tedy těchto sloves více, rozdíl ve frekvencích ovšem není statisticky signifikantní (p-hodnota = **0,2437**). Jev je navíc značně řídký.

Poslední zkoumanou skupinou předponových sloves jsou lemmata *napomoci*, *napomáhat*, *vypomoci* a *vypomáhat*, u nichž prefixace posouvá význam základového slovesa jen nepatrně. V korpusu se vyhledají jednoduchým výčtem:

```
[lemma="napomoci|napomáhat|vypomoci|vypomáhat"]
```

Zjištěné frekvence jsou 156 výskytů (9,28 i.p.m.) v subkorpusu nepřekladových textů a 127 výskytů (7,33 i.p.m.) v subkorpusu překladových textů. Tento rozdíl ve frekvencích není statisticky signifikantní, ačkoli jde téměř o hraniční výsledek (p-hodnota = **0,05509**). I tato skupina sloves se vyskytuje poměrně řídkě.

Pokud bychom všechny uvedené skupiny předponových sloves sloučili do jedné, dostaneme frekvenci 4951 výskytů v nepřekladových textech a 4732 v překladových. Tento výsledný rozdíl by potom byl statisticky signifikantní (p-hodnota = **0,0002161**),

nicméně pouze díky druhé skupině sloves; součet jednotlivých skupin v tomto případě nelze považovat za relevantní výsledek. Jedinými předponovými slovesy, která vykazují frekvence odpovídající hypotéze jedinečných prvků, jsou tedy „prefixativa přerušovaně moderativního děje“.

Oblast předponových sloves jakožto možných jedinečných prvků ovšem tímto pokusným výzkumem nebyla rozhodně vyčerpána; je nutné se na předponová slovesa zaměřit detailněji, a to jak z hlediska jejich kontrastivní jedinečnosti, tak z hlediska možných dalších vlivů na jejich četnost v překladech.

3.2.2 Předpona *pra(ch)*- u adjektiv a adverbii

Podobně jako u sloves jsou možnosti odvozování předponami omezené i u jiných slovních druhů. Angličtina tak nedisponuje například protějšky českých intenzifikujících předpon *pra-* (*prach-*) a *vele-*.

O funkci předpony *pra-* při vytváření adjektiv uvádí Příruční mluvnice češtiny (Karlík et al. 1995, s. 178) následující:

Zesilovací funkci má také prefix *pra-*: *prabídny, prahloupý, pralehounký, pramaličký, pramalinký, pramizerný, pranepatrný, pranešťastný, praobyčejný, prapitomý, prapodivný, prasprostý, prastarý, praubohý, pravšední, prazákladní, prazvláštní...* Hovorová varianta *prach-* je spojitelná se základy pojmenovávajícími vlastnosti negativně hodnocené: *prachbídny, prachmizerný, prachobyčejný, prachpitomý, prachsprostý, prachsakramentský, prachstarý, prachvšední, prachzatracený...*

Adjektiva s předponami *pra-* a *prach-* lze v korpusu vyhledat pomocí dotazu:

```
[tag="A.*"&lemma="pra.*"]
```

Výstupem tohoto dotazu je ovšem i řada lemmat, která nespadají do požadované skupiny adjektiv, u nichž předpona *pra-* plní intenzifikační funkci a zároveň nemají přímý anglický protějšek (např. u lemmatu *pravěký* jde o tutéž předponu, nicméně slovo má přímý protějšek *prehistoric*), případně u nich řetězec *pra* ani není předponou (*pravý, pracovní, pražský, pramenící* apod.).

Z frekvenčního seznamu lemmat získaných výše uvedeným dotazem z obou subkorpusů (pro případ, že by se některá lemmata vyskytovala pouze v jednom z nich) je proto nutné ručně vytržít ta, která splňují požadovaná kritéria, a zadat nový dotaz v podobě výčtu těchto lemmat:

```
[lemma="prastarý|prapodivný|pradávný|prazvláštní|prapůvodní|pramalý|prachobyčejný|pranepatrný|prachsprostý|prazákladní|prachmizerný|prachpitomý|praobyčejný|prazárodečný|prašpatný|prachbídný|prabídný|prachšpatný|prajednoduchý|pramizerný|prapradávný"]
```

Ze subkorpusu nepřekladových textů takto dostaneme 18 lemmat s celkovým počtem 606 výskytů (36,23 i.p.m.), ze subkorpusu překladů 19 lemmat s celkovým počtem 719 výskytů (41,5 i.p.m.). V tomto případě tedy frekvence kandidátního jedinečného prvku vykazuje neočekávanou distribuci a převažuje v překladech. Rozdíl ve frekvenci je dokonce statisticky významný, p-hodnota = **0,01145**. Vzhledem k tomu, že jev není extrémně řídký a korpus Jerome by neměl být ovlivněn idiolektem jednotlivých překladatelů, je nutné hledat vysvětlení spíše v paralelním korpusu, kde lze zjistit, z jakých anglických formulací jsou tato adjektiva překládána.

Co se týče výskytu jednotlivých lemmat v obou subkorpusech, vykazuje podobné rysy. Sedm nejfrekventovanějších lemmat a zároveň jediných sedm lemmat s více než 10 výskytů se shoduje; jsou to lemmata *prastarý*, *prapodivný*, *pradávný*, *prazvláštní*, *pramalý*, *prapůvodní* a *prachobyčejný*.

Analogický postup jako u adjektiv lze potom použít i u adverbii se zesilující předponou *pra-* (*prach-*). V tomto případě se nejprve použije dotaz, který vyhledá všechna adverbia začínající daným řetězcem znaků:

```
[tag="D.*"&lemma="pra.*"]
```

Následným ručním vyfiltrováním frekvenčního seznamu výsledků z obou subkorpusů pak získáme lemmata pro další dotaz:

[tag="D.*"&lemma="pramálo|prapodivně|pradávně|prachmizerně|prachbídňě|prapův
odně|prachsprostě|prašpatně|prastaře|pranepatrně|prabídně|prazvláštně|prachobyč
ejně"]

Výsledkem je v subkorpusu nepřekladů 11 lemmat s celkem 116 výskyty (6,9 i.p.m.) a v subkorpusu překladů potom 8 lemmat s celkem 92 výskyty (5,31 i.p.m.). V tomto případě se jedná o řídnější jev než u adjektiv, a přestože frekvence u nepřekladů je mírně vyšší, není rozdíl statisticky signifikantní (p-hodnota = **0,06993**). Opět se shodují dvě nejčastější lemmata s více než deseti výskyty: *pramálo* a *prapodivně*.

Vzhledem k tomu, že oba jevy (adjektiva a adverbia se zesilovací předponou *pra-*) jsou poměrně řídké a zároveň se jedná o tutéž předponu s tímto významem, lze je pro účely statistického testování sloučit. Dostaneme tak 722, resp. 811 výskytů a výslednou p-hodnotu = **0,09738**. Z ní plyne, že rozdíl v celkových frekvencích není statisticky signifikantní.

3.2.3 Předpona *vele-* u substantiv a adjektiv

Obdobný případ jako předpona *pra-* z předchozí podkapitoly je předpona *vele-*, která má rovněž zesilovací funkci. Karlík et al. (1995, s. 178) u prefixů adjektiv uvádějí:

Velkou míru vlastnosti vyjadřuje dále prefix *vele-*, který je spojitelný pouze s adjektivy pojmenovávajícími příznivě hodnocené vlastnosti, např.: *velecenný*, *veledůležitý*, *veleslavný*, *velevážený*, *velevýznamný*, *velevzácný*...

Tato adjektiva lze vyhledat pomocí příkazu:

[tag="A.*"&lemma="vele.*"]

Opět je nutné z frekvenčního seznamu lemmat z obou subkorpusů vyřadit ta, která neodpovídají požadovaným podmínkám (např. *velebný*, *velehradský*, *veletržní*) a následně zadat nový dotaz pomocí výčtu lemmat:

[lemma="veledůležitý|velevážený|velehorský|velectěný|velejemný|veleúspěšný|velevzácný|veleslavný|velevýznamný|veleznámý|velemocný|velejasný|veleoblíbený|velezajímavý|veledůstojný|veleučený|velevítaný|velemoudrý|velemužný|velecenný"]

Tento dotaz vyhledá v korpusu nepřekladů 17 lemmat o celkovém počtu 81 výskytů (4,82 i.p.m.) a v korpusu překladů pak 11 lemmat o celkovém počtu 42 výskytů (2,42 i.p.m.). Rozdíl ve frekvencích je zřetelný, protože se ovšem jedná o značně řídký jev, bylo statistické testování provedeno až v součtu se substantivy se stejnou předponou. Ta vyhledá dotaz:

[tag="N.*"&lemma="vele.*"]

Po vyřazení lemmat, která mají přímé anglické protějšky (např. *velezrada*, *veletucet*) získáme výčet lemmat pro následující dotaz:

[lemma="velehory|veletok|velehora|veledílo|velerada|veleříše|velechrám|veleduch|veleproud|velepíseň|velemoudrost|veleměsto|velevýroba|veledílko|veledůležitost|velekoráb|veledůstojnost|veleostuda|veleváženost"]

Tento dotaz vyhledá v subkorpusu nepřekladů celkem 15 lemmat a 120 výskytů (7,14 i.p.m.) a v subkorpusu překladů potom 10 lemmat a 25 výskytů (1,44 i.p.m.). Opět jde o velmi řídký jev. Po sečtení výskytů adjektiv i substantiv zjistíme, že rozdíl je statisticky signifikantní (p -hodnota $< 0,001$), nicméně je nutné tomuto výsledku nepřikládat příliš velkou váhu, neboť tento jev je nejen řídký, ale také značně závislý na konkrétním obsahu jednotlivých textů zařazených do korpusu, což se ukazuje např. na frekvenci lemmat *velehory* a *velehorský*.

3.2.4 Zesilující sufixy u adjektiv

Podobně jako u výše uvedených zesilujících prefixů angličtina oproti češtině postrádá i zesilující sufixy. Karlík et al. (1995, s. 177–178) pro adjektiva uvádí následující: *-ičký*

(*mladičký, celičký, staříčký*), *-oučký* (*mlad'oučký, lehoučký, tichoučký, růžovoučký*), dále *-inký* (*malinký, mladinký, prostinký*) a *-ounký* (*mlad'ounký, slabounký, čist'ounký, hezounký*). U rozšířených podob těchto sufixů (např. *-ičičký, -oulinký, -inkatý* a dalších) pak dominuje především jejich citové zabarvení. Tato adjektiva lze v korpusu vyhledat dotazem:

```
[tag="A.*"&lemma=".*inký|. *oučký|. *ičký|. *oučký|. *inkatý|. *ičkatý"]
```

Zjistíme tak 2448 výskytů (145,64 i.p.m.) v subkorpusu nepřekladových textů a 2266 výskytů (130,81 i.p.m.) v subkorpusu překladových textů. Rozdíl ve frekvencích se ukazuje jako statisticky signifikantní (p-hodnota = **0,000241**).

3.2.5 Zájmena *tentam, tatam, totam*

Specificky utvořené samostatně stojící zájmeno *tentam* nemá přímý anglický protějšek. Pravopisně je možná i varianta *ten tam*, tu nicméně při vyhledávání v korpusu není možné odlišit od pouhého souvýskytu slov *ten* a *tam*, který se jeví jako častější, a proto byla použita pouze varianta psaná dohromady. V tomto případě postačuje vyhledat jednoduše lemma *tentam* a získáme následující výsledky: 68 výskytů (4,05 i.p.m.) v nepřekladech a 77 výskytů (4,44 i.p.m.) v překladech. Kromě toho, že je počet výskytů v překladech v rozporu s očekáváním vyšší, je na první pohled patrná velmi nízká frekvence těchto zájmen. Statistickým testováním nicméně zjistíme, že rozdíl četností není statisticky signifikantní (p-hodnota = **0,6291**).

Vzhledem k řídkosti jevu je možné předpokládat i vliv idiolektu jednotlivých autorů či překladatelů. Pohledem do frekvenčního seznamu podle dokumentů lze zjistit, že polovina výskytů v nepřekladech pochází z pouhých sedmi děl. U překladů je situace obdobná, z prvních sedmi děl pochází dokonce o něco více než polovina výskytů. Subkorpora přitom obsahují několik stovek děl.

3.2.6 Zájmena *kdopak, copak, kterýpak, jakýpak, čípak*

Dalším typem českých zájmen, která v kontrastu s angličtinou představují jedinečný prvek, jsou zájmena *kdopak, copak, kterýpak, jakýpak* a *čípak*. *Příruční mluvnice češtiny* (Karlík et al. 1995, s. 217) k těmto zájmenům v oddílu slovtvorby uvádí, že „jinak prázdný sufix *-pak* má hovorovou povahu“.

Tato zájmena lze v korpusu Jerome vyhledat následujícím dotazem:

```
[lemma="copak|kdopak|kterýpak|jakýpak|čípak"]
```

Výsledkem je celkem 2896 výskytů (172,29 i.p.m.) v subkorpusu nepřekladových textů a 2493 výskytů (143,91 i.p.m.) v subkorpusu překladových textů. Rozdíl mezi četnostmi v obou subkorpusech je statisticky signifikantní (p-hodnota < **0,001**).

3.2.7 Číslovky *nejeden, nejedna, nejedno, adverbium nejednou*

Způsob tvoření číslovek *nejeden, nejedna, nejedno* i adverbia *nejednou* v angličtině sice existuje v podobě výrazů *not one, not once*, tyto výrazy ovšem mají zcela jiný význam: zatímco *nejednou* znamená „více než jednou“, *not once* znamená „ani jednou“, stejně tak je tomu u uvedených číslovek. Tyto výrazy tedy představují specifický jedinečný prvek, který je v angličtině pro rodilého mluvčího češtiny takzvaný *false friend*. Jedná se nicméně o tak běžné vyjádření, že v korpusu publikovaných překladů z angličtiny nelze předpokládat výskyt chybných převodů – interferencí, které by zkreslily výsledky testování těchto prvků v rámci *unique items hypothesis*.

Všechna čtyři uvedená lemmata lze vyhledat jednoduchým příkazem:

```
[lemma="nejeden|nejednou"]
```

Tento dotaz vyhledá v subkorpusu nepřekladových textů celkem 252 výskytů (14,99 i.p.m.) a v subkorpusu překladových textů potom 191 výskytů (11,03 i.p.m.). Rozdíl mezi četnostmi v obou subkorpusech se ukazuje být statisticky signifikantní (p-hodnota = **0,001533**).

3.2.8 Číslovky *kolikátý, tolikátý, několikátý*

Řadové číslovky *kolikátý, tolikátý* a *několikátý* jsou odvozeny od základů *kolik, tolik* a *několik*. Slovník spisovného jazyka českého¹⁰ uvádí, že číslovka *kolikátý* „vyjadřuje otázku po místě v pořadí“, „vyjadřuje neurčité místo v pořadí“ nebo „uvádí větu vztažnou“ (obvykle souvztažně: *kolikátý – tolikátý*). Číslovka *tolikátý* podle SSJČ znamená „mající takové místo v pořadí, jaké určuje situace nebo kontext“, „vyjadřuje ve větě řídicí, že místo v pořadí se shoduje s místem v pořadí naznačeným ve větě vztažné“ (často v souvztažnosti *kolikátý – tolikátý*), znamená „mající velmi vysoké místo v pořadí; mnohokrát se opakující“ nebo ve spojení *tolikátý a tolikátý* „zastupuje určitý údaj o pořadí blíže nevyjádřený“. Číslovka *několikátý* pak vyjadřuje blíže neurčené místo v pořadí.

V angličtině neexistuje jednoslovný výraz, který by vystihoval výše uvedené významy těchto českých číslovek; lze tedy očekávat, že budou fungovat jako jedinečné prvky.

Uvedené číslovky v korpusu Jerome vyhledá dotaz:

```
[lemma="kolikátý|tolikátý|několikátý"]
```

Tímto dotazem bylo zjištěno v subkorpusu nepřekladů celkem 135 výskytů (8,03 i.p.m.) a v subkorpusu překladů celkem 44 výskytů (2,54 i.p.m.). Tento výsledek je statisticky signifikantní (p -hodnota < **0,001**), jev je nicméně velmi řídký, a proto mu nelze připisovat příliš velkou váhu.

3.2.9 Číslovky *dvojí, trojí, čtvero, patero...*

Ke druhovým číslovkám uvádí Příruční mluvnice češtiny (Karlík et al. 1995, s. 304) následující:

¹⁰ SSJČ online. Dostupný z www: <http://ssjc.ujc.cas.cz> [cit. 2. 7. 2017]

Vznikly jako číselné označení počtu druhů, typů substance označené substantivem: *dvojí (obojí) metr, troje/trojí jablka*. U pomnožných jmen (pluralií tantum) však označuje forma jmenná počet: *troje, čtyřvery dveře*. Jde tu tedy o číslovku významem základní. Forma adjektivní *trojí, čtveré (dveře)* pak označuje počet druhů: *Do zámku vedly dvoje dveře a oboje byly zamčené; Truhlář vyráběl trojí dveře: venkovní, pokojové a koupelňové*. Toto rozlišení však není v češtině zakotveno příliš pevně. Formou druhové číslovky lze vyjadřovat nejen počet druhů, ale i prostý počet: *Podvedl ho už tolikerym způsobem; Díky několikerým opatřením; tisícere výmluvy* atd.

Tento typ číslovek lze sice v korpusu vyhledávat i pomocí tagů, takové vyhledávání nicméně není tak spolehlivé jako výčet jednotlivých lemmat:

```
[lemma="dvoj.|troj.|čtver.|pater.|šester.|sedmer.|osmer.|devater.|desatery|jedenáct er.|dvanáct er.|třináct er.|čtrnáct er.|patnáct er.|šestnáct er.|sedmnáct er.|osmnáct er.|devatenáct er.|dvacater.|ster.|tisícer.|několiker.|toliker.|koliker." ]11
```

Výsledkem je celkem 852 výskytů (50,69 i.p.m.) v nepřekladech a celkem 384 výskytů (22,17 i.p.m.) v překladech. Rozdíl mezi četnostmi v obou subkorpusech je statisticky signifikantní (p-hodnota < 0,001).

Pohled do frekvenčního seznamu lemmat navíc ukazuje, že proporce výskytu jednotlivých číslovek jsou v obou subkorpusech různé: v překladech se jen velmi zřídka vyskytují jiná lemmata než prvních pět nejčastějších, kterými jsou *dvojí, trojí, tisícere, několikerý* a *několikery*. V nepřekladech je postupný úbytek četností výrazně pozvolnější.

¹¹ Tečka v CQL příkazu znamená jakýkoli znak, např. „čtver.“ tak vyhledá *čtverý, čtyřvery* i *čtvero*; lemma *desatero* bylo záměrně vynecháno kvůli dvojznačnosti.

Celkem: 33 (1 str.)					Celkem: 24 (1 str.)				
	Filtr	lemma		Frekvence		Filtr	lemma		Frekvence
1.	p/n	dvojí		369	1.	p/n	dvojí		216
2.	p/n	trojí		99	2.	p/n	trojí		65
3.	p/n	několikerý		58	3.	p/n	tisícový		23
4.	p/n	tisícový		46	4.	p/n	několikerý		17
5.	p/n	tolikerý		43	5.	p/n	několikový		13
6.	p/n	sedmero		29	6.	p/n	čtvery		6
7.	p/n	čtvero		28	7.	p/n	patery		5
8.	p/n	patery		26	8.	p/n	tolikerý		5
9.	p/n	několikový		19	9.	p/n	čtvero		4
10.	p/n	devatero		18	10.	p/n	šestery		4
11.	p/n	čtvery		16	11.	p/n	tolikový		3
12.	p/n	stery		16	12.	p/n	stery		3
13.	p/n	devatery		15	13.	p/n	sedmero		3
14.	p/n	sedmery		12	14.	p/n	sedmery		3
15.	p/n	devaterý		10	15.	p/n	tisícový		3
16.	p/n	šestero		9	16.	p/n	devatery		2
17.	p/n	desatery		6	17.	p/n	osmero		2
18.	p/n	sedmerý		5	18.	p/n	desatery		1
19.	p/n	kolikerý		5	19.	p/n	sedmerý		1
20.	p/n	paterý		4	20.	p/n	devatero		1

Obr. 1: Frekvenční seznam výskytu lemmat u řadových číslovek v nepřekladech (vlevo) a překladech (vpravo), prvních 20 položek. Zdroj: www.korpus.cz

3.3 Syntaktické jevy

3.3.1 Věta začínající předmětem

Pravidla slovosledu se vzhledem k odlišné gramatické stavbě češtiny a angličtiny mezi oběma jazyky značně liší. Ke slovosledu angličtiny uvádí Dušková (1988, s. 518):

V angličtině je slovosled především prostředek roviny gramatické, tj. postavení slova ve větě je formální signál jeho syntaktické funkce. Gramatická funkce anglického slovosledu úzce souvisí s analytickým charakterem anglické mluvnické stavby. Jelikož anglický nominální systém má chudou flexi, syntaktické funkce substantiv, adjektiv a velké většiny zájmen nejsou indikovány distinktivním morfologickým tvarem. Tak např. v oznamovací větě je substantivum před slovesem podmět, za slovesem předmět,

srov. *the hunter killed the bear* lovec zabil medvěda – *the bear killed the hunter* medvěd zabil lovce. Výměna pozic podmětu a předmětu není v důsledku jejich tvarové nerozlišenosti možná.

Ke slovosledu a postavení předmětu v češtině pak Karlík et al. (1995, s. 645–646):

V češtině je slovosled proměnlivý, nikoli však naprosto volný nebo snad libovolný. Je určován především rolí jednotlivých větných členů v aktuálním členění, ale uplatňuje se v něm také rytmičtý princip a vliv na slovosled má i gramatická stavba výpovědi a jiné okolnosti. Např. v oznamovacích větách je základním slovosledem **PODMĚT – PŘÍSUDEK – PŘEDMĚT**: *Simona nese koš s prádlem*. S ohledem na kontext, výpovědní perspektivu a funkci výpovědi se základní slovosled obměňuje:

[...]

(e) *Koš s prádlem Simona nese* (, a nikoli veze).

(f) *Koš s prádlem nese Simona* (, a nikoli někdo jiný).

Předmět může být vyjádřen buď skladebným substantivem v různých pádech kromě nominativu a vokativu, infinitivem nebo vedlejší větou (Čechová et al. 2011, s. 314). V tomto výzkumu jsou jakožto zkoumané prvky využity předměty substantivní, bezpředložkové, které obsazují první pozici ve větě.

Komplikací pro využití tohoto jevu jakožto jedinečného prvku v tomto výzkumu představuje skutečnost, že korpus Jerome není syntakticky značkováný, nelze v něm tedy vyhledávat přímo větné členy. Existuje ale již syntakticky značkováný korpus současné češtiny SYN 2015, který obsahuje v beletristické části jak překlady z angličtiny, tak nepřekladové texty, z nichž lze vytvořit subkorpusy použitelné podobně jako korpus Jerome. Je ovšem třeba přitom mít na paměti, že tento korpus nebude srovnatelný (subkorpusy překladů a nepřekladů nejsou stejně rozsáhlé, není zohledněno množství textu od stejného autora či překladatele atd.) a výsledky z něj získané je proto nutné považovat spíše za orientační.

Pro vyhledání bezpředložkových substantivních předmětů na začátku věty v subkorpusech SYN 2015 byl zadán CQL příkaz:

<s>[afun="Obj"&tag="N.*"]

V subkorpusů nepřekladů obsahovala konkordance 8110 výskytů (i.p.m. 990,24), v subkorpusu překladů z angličtiny pak 17540 výskytů (1107,58 i.p.m.). Tyto výsledky vypovídají o statisticky signifikantním rozdílu (p -hodnota $< 0,001$), a to s vyšším výskytem jevu v překladech.

Nicméně již zběžný pohled do konkordance odhalí, že chybovost výsledků z hlediska morfologického i syntaktického značkování je velmi vysoká. V konkordanci se vyskytují substantiva v nominativu (***Osud** to zařídil tak, že...*) a vokativu (***Drahoušku**, jak to chceš dělat, ...*), zájmena (***Tomu** říkám, pane, jídelníček.*) i adjektiva (***Ustrašení** měšťané Vsetína nezamhouřili v noci oka.*)

Manuální kontrola prvních 100 položek v obou konkordancích ukázala chybovost 36, resp. 39 %. Výsledky takového vyhledávání bychom mohli považovat za relevantní pouze v případě, že by chybovost morfologického a syntaktického značkování byla v celém použitém korpusu konstantní a rovnoměrná. Proto byly následně vyhledány pouze pozice označené jako předměty v dativu či instrumentálu pomocí příkazu:

<s>[afun="Obj"&tag="N...[37].*"]

Výsledkem tohoto vyhledávání bylo 1585 výskytů (193,53 i.p.m.) v nepřekladech a 3910 výskytů (246,9 i.p.m.) v překladech, tedy o něco výraznější rozdíl ve frekvenci, který by opět byl statisticky signifikantní. Tentokrát kontrola prvních 100 položek v obou konkordancích ovšem ukázala v nepřekladech chybovost značkování 17 %, zatímco v překladech 33 %. Zjevně je tedy ovlivněna konkrétní podobou dotazu a značně zkresluje výsledky vyhledávání.

Rozdíl v chybovosti zřejmě přinejmenším zčásti způsobuje skutečnost, že některá původně cizojazyčná vlastní jména (*Rose, Luce, Heloise* apod.), která se vyskytují především v překladech, jsou v češtině nesklonná a při jejich automatickém morfologickém značkování často dochází k chybnému vyhodnocení pádu.

Z výše uvedených důvodů byla věta začínající předmětem coby jedinečný prvek vyřazena ze statistického testování, neboť nebylo možné spolehlivě zjistit frekvenci tohoto jevu. Pro jakýkoli další výzkum tohoto jevu tak bude nutné použít jinou metodu vyhledávání, případně jiný či jinak značkovaný materiál.

3.3.2 Věta jednočlenná

Jednočlenná věta slovesná představuje syntaktickou strukturu, v níž nefiguruje žádný podmět. Karlík et al. (1995, s. 388) podávají následující definici:

Bezpodmětové věty jsou takové věty, jejichž přísudkový výraz nevyžaduje syntaktickou pozici podmětu: *Prší; Stýská se mi po dětech*. Přísudkový výraz není pak nositelem shodových kategorií, nýbrž pouze kategorií predikačních (času a modu): má formu inkongruentní, morfologicky zpravidla shodnou s tvarem 3. os. sg. jmenného rodu neutra: *Pršelo; Stýskalo se mi po dětech*.

Čechová et al. (2011, s. 294) uvádí:

Predikační vztah se v jednočlenné větě realizuje mezi skutečností a jejím pojmenováním: *Prší. Sněží. Stmívá se*. Je to tedy vztah nesyntagmatický (nesyntagmatická predikace). Víceslovná (rozvitá) jednočlenná věta je tvořena kromě přísudku jednou nebo více skladebními dvojicemi, tvořenými podle stejných syntagmatických pravidel jako v dvojčlenné větě: *Dnes prší v celé republice*.

Karlík et al. (1995, s. 388) dále kromě takovýchto primárně bezpodmětových vět rozlišovují ještě bezpodmětové věty sekundární, tedy takové větné struktury, které vznikají transformací nějaké výchozí struktury s podmětem, např. *Ministr zdravotnictví už rozhodl o zvýšení platu lékařů --> O zvýšení platu lékařů už bylo rozhodnuto // O zvýšení platu lékařů už se rozhodlo* (Karlík et al. 1995, s. 388). Tato práce se zabývá pouze prvním typem, tj. primárními bezpodmětovými větami, a to se slovesným (nikoli slovesně-jmenným) přísudkem.

Angličtina bezpodmětové věty na rozdíl od češtiny netvoří. Dušková (1988, s. 368) se k tomu vyjadřuje takto:

Dvoučlenná věta, obsahující podmět a přísudek, je základní větný typ jak v angličtině, tak v češtině. Čeština však vedle toho má jednočlennou větu slovesnou (bezpodmětovou), která v angličtině jako větný typ neexistuje. Pokud se v angličtině vyskytují věty bez podmětu, jde o elipsu, tj. podmět lze doplnit, např. *thank you* děkuji vám, *serves him right* patří mu to, která často zahrnuje i určitý tvar slovesný, např. *glad to hear it* jsem rád, že to slyším, *going home?* jdete domů?, *want a lift?* chcete se svézt?

Pro účely využití jednočlenných slovesných vět jakožto jedinečného prvku je nutné s ohledem na možnosti vyhledávání v korpusu Jerome vymezit způsob jejich vyhledávání. Jako nejprůhodnější se přitom jeví vytipovat podle popisu a příkladů uváděných v jazykových příručkách seznam konkrétních lemmat, která se vyskytují pouze ve větách jednočlenných a nemohou tak mít přímou oporu v originálu při překladu z angličtiny.

Příruční mluvnice češtiny (Karlík et al. 1995, s. 389–394) poskytuje poměrně rozsáhlý přehled typů predikátorů, které se ve větách jednočlenných slovesných mohou vyskytovat. Většinou se jedná o predikátory označující procesy nebo změny.

Prvním typem jsou změny či procesy atmosférické (Karlík et al. 1995, s. 389):

Příslušné predikátory neimplikují žádného původce, a proto vytvářejí větné struktury, jejichž konstitutivním komponentem je pouze přísudek: *Venku prší (leje, mží, mrholí, sněží)*; *To se blýská!*; *Hřmí*; *Už se šere (se rozednívá)*; *Náhle se ochladilo (se oteplilo)*; *Svítá!*; *Přituhlo nám trochu*. Ojedinelé predikátory vyžadují doplnění určením místa: *Venku fouká*. Změny vyjadřují rovněž bezpodmětové věty typu *Udělal se chladno*. Predikátory, které označují procesy nebo změny, které někoho nebo něco přímo zasahují (nebo postihují), mohou zakládat rovněž věty podmětové: *Venku mrzne X Já tady mrznu*; *Voda mrzne při 0°C*; *Už se zatahuje X Obloha se zatahuje*.

Dalším typem jsou procesy a změny v tělesné a duševní sféře člověka (Karlík et al. 1995, s. 389):

Příslušné predikátory vytvářejí větné struktury s jedním konstitutivním větným členem, který má formu Dat. Sémanticky jde o nositele nebo proživatele procesu. Predikátory neimplikují původce procesu: *Otci se stýská*; *Petrovi přeskočilo*; *Nemocnému se ulevilo (přitížilo)*; *Však mu brzy sklapne*; *Už mu vytrávil*; *Chutnalo ti?*; *Už mu otrnulo*. Změny tělesných a duševních stavů vyjadřují rovněž bezpodmětové věty typu *Udělal se mu mdlo (nevolno)*. Variantou jsou struktury založené na predikátorech vyžadujících vedle

komponentu s formou Dat ještě další nutný větný člen, zpravidla s formou Gen: *Zachtělo se mu ředitelského platu; Králi se zželelo nebohé dívky; Na řezenské univerzitě se mladému Nüblerovi dostalo vynikajícího slavistického vzdělání.*

Následuje typ, který je v Příruční mluvnici češtiny označován jako „procesy a změny probíhající uvnitř neživých objektů“ (Karlík et al. 1995, s. 389):

Příslušné predikátory vytvářejí větné struktury s jedním konstitutivním větným členem, a to s formou příslovečného určení místa, označujícího prostředí (místo nebo předmět), ve kterém daný proces probíhá: *V hodinách hrklo; V zámku zaskřípalo; V peci vyhaslo; Z hlediště zašumělo; V motoru zarachotilo.*

Tato slovesná lemmata se ovšem běžně vyskytují spíše v podmětových strukturách a nejsou tak v tomto výzkumu využitelná. Stejně je tomu s následujícím typem, „procesy a změny probíhající v částech těla“ (Karlík et al. 1995, s. 390):

Příslušné predikátory označující tělesné a duševní procesy vytvářejí větné struktury se dvěma konstitutivními větnými členy: ta část těla nebo tělesný orgán, v níž je proces lokalizován, je vyjádřena příslovečným určením místa a osoba nebo zvíře, jejíž tělesné orgány máme na mysli, je vyjádřena buď jménem v Dat (*Dědečkovi hučelo v hlavě; Nějak mi vyschlo v krku; Hlady mu kručelo v břiše*), nebo (častěji) v Ak: *Dědečka bolelo v zádech; Lechtá mě v uchu; Pálí ho na prsou*. Substandardně je tu možné užít také Dat: *Dědečkovi bolelo v zádech; Pálí mu na prsou*.

Stejným případem je i další skupina, „procesy a změny s konkrétním původcem“, tedy věty typu: *Matce vyhaslo v peci; Uhodilo nám do střechy; Nateklo nám do sklepa; Teče mi z nosu; V očích mu zajiskřilo radostí; V celém těle mu cukalo napětím*. Tyto „predikátory označují děje, které mají konkrétního původce, ale bezpodmětovou strukturou je situace ztvárněna tak, jako kdyby daný děj původce neměl“ (Karlík et al. 1995, s. 390–392).

Podobně pak i typ „spontánní nastání děje nebo stavu“ se slovesy *dojít* (k něčemu), *schylovat se* (k něčemu): *Nakonec došlo k tomu, že se pohádali; Došlo k boji; Schyluje se k bouřce; Schylovalo se k hádce* (Karlík et al. 1995, s. 392–393) a větné struktury vyjadřující „předmět zájmu“ se slovesy *jít, běžet a jednat se* (o něco) a

záležet a nesejít (na něčem): *Jde o všechno; Nezáleží (nesejde) mi na ničem* (Karlík et al. 1995, s. 393).

Z výsledného seznamu lemmat byla po předběžném vyhledání v korpusu vyřazena lemmata *hřmít* a *zahřmít*, u nichž se ukázal častý výskyt s podmětem (*Syčela tu tráva, hřměl vítr; Když zahřměly motory na plné obrátky...*). Naopak lemma *pršet* bylo do výzkumu zahrnuto přesto, že se může vyskytovat v konstrukcích typu *Prší vám štěstí, Hvězdy jen pršely*, protože bez ohledu na to, zda je namísto slova *štěstí* a *hvězdy* v těchto případech považovat spíše za podmět nebo za předmět, jsou tyto konstrukce vzhledem k častému výskytu lemmatu *pršet* jen velmi řídké.

Výsledný seznam vyhledávaných lemmat tedy zahrnuje tyto položky: *pršet, mrholit, sněžit, mžít, šerit, sešerit, stmívat, svítat, rozednívat, přituhnout, přituhovat, vytrávit, otrnout, zachtít, zželet*. V korpusu Jerome byly vyhledány CQL příkazem:

```
[lemma="pršet|mrholit|sněžit|mžít|šerit|sešerilo|stmívat|svítat|rozednívat|přituhnout|přituhovat|vytrávit|otrnout|zachtít|zželet"]12
```

Subkorpus nepřekladů obsahoval 2003 výskytů těchto lemmat (119,16 i.p.m.) a subkorpus překladů 1273 výskytů (73,48 i.p.m.). Mezi těmito frekvencemi je signifikantní rozdíl, p-hodnota < 0,001.

Zajímavá je i distribuce jednotlivých lemmat v subkorpusech, kterou ilustrují frekvenční seznamy:

¹² Z neznámého důvodu se v korpusu Jerome nevyskytuje lemma *sešerit*; u očekávaného tvaru „sešerilo se“ bylo zjištěno lemma *sešerilo*.

Frekvenční distribuce			
Frekvenční limit: <input type="text" value="1"/> <input type="button" value="Nastavit limit"/>			
Celkem: 15 (1 str.)			
Filtr	lemma		Frekvence
1.	p/n	pršet	923
2.	p/n	stmívat	232
3.	p/n	svítat	205
4.	p/n	zachtít	190
5.	p/n	sněžít	144
6.	p/n	rozednívat	66
7.	p/n	šeřit	64
8.	p/n	zželet	43
9.	p/n	mžít	37
10.	p/n	otrnout	33
11.	p/n	mrholit	24
12.	p/n	vytrávit	16
13.	p/n	přítuhnout	13
14.	p/n	přítuhovat	9
15.	p/n	sešeřilo	4

Frekvenční distribuce			
Frekvenční limit: <input type="text" value="1"/> <input type="button" value="Nastavit limit"/>			
Celkem: 14 (1 str.)			
Filtr	lemma		Frekvence
1.	p/n	pršet	601
2.	p/n	zachtít	190
3.	p/n	sněžít	144
4.	p/n	stmívat	140
5.	p/n	svítat	105
6.	p/n	rozednívat	25
7.	p/n	šeřit	18
8.	p/n	mrholit	14
9.	p/n	zželet	11
10.	p/n	mžít	10
11.	p/n	otrnout	4
12.	p/n	sešeřilo	4
13.	p/n	přítuhovat	4
14.	p/n	vytrávit	3

Obr. 2: Frekvenční seznam výskytu jednotlivých lemmat v subkorpusu nepřekladů (vlevo) a překladů (vpravo). Zdroj: www.korpus.cz

Z obr. 2 je patrné, že lemmata *zachtít* a *sněžít* se vymykají obecnému nižšímu výskytu jednočlenných vět slovesných v překladových textech. Nejedná se přitom o natolik řídká slova, aby byl pravděpodobný vliv faktorů, jako je idiolekt překladatele nebo obsah konkrétních textů. O příčinách tohoto jevu lze ovšem bez dalšího výzkumu pouze spekulovat.

3.4 Uzuální jevy

Posledním typem jedinečných prvků češtiny v kontrastu s angličtinou zkoumaných v této práci jsou uzuální jevy, konkrétně ustálené kolokace v oslovení či označování osob s určitým titulem, postavením nebo profesí.

V češtině je zvykem používat kombinaci slov „pan/paní/slečna“ a titulu/funkce, tedy např. „pan učitel“, „paní doktorka“, zatímco v angličtině je možná buď kombinace

„Mr/Mrs“ a příjmení či (u učitelů, duchovních) „Professor“, „Reverend“ a příjmení, nebo oslovení pouhým „Sir/Madam“.¹³ Kombinace „Mr/Mrs“ a titulu/funkce se, podobně jako v češtině, používá pouze v případě funkcí typu *President, Secretary, Chairman* (prezident, ministr, předseda).

Internetová jazyková příručka ÚJČ¹⁴ uvádí: „Není obvyklé oslovovat funkcí (titulem) a příjmením současně, např. *Vážená paní doktorko Nováková, *Vážený pane inženýre Nováku, *Vážená paní ministryně Nováková. V takových případech je namíste oslovovat pouze titulem nebo funkcí: Vážená paní doktorko, Vážený pane inženýre, Vážená paní ministryně.“

Oslovení či označení typu *pan učitel, paní doktorka* tedy v kontrastu s anglickým územ představují jedinečný prvek. Pro účely této práce byla využita slova *učitel, magistr, doktor, docent, profesor, inženýr, farář* a jejich přechýlené protějšky ve spojení se slovy *pan, resp. paní/slečna*. Kombinace těchto slov ve všech tvarech byly vyhledány v korpusu Jerome pomocí CQL příkazu:

```
[lemma="pan|paní|slečna"] [lemma="učitel|učitelka|magistr|magistra|doktor|doktorka|docent|docentka|profesor|profesorka|inženýr|inženýrka|farář|farářka"]
```

V subkorpusu nepřekladových textů je 2342 výskytů (139,33 i.p.m.) těchto kombinací, v subkorpusu překladů 870 (50,22 i.p.m.), p-hodnota < 0,001 značí signifikantní rozdíl.

Pro srovnání byla vyhledána i kombinace „pan prezident“, která existuje i v angličtině, pomocí dotazu:

```
[lemma="pan"] [lemma="prezident"]
```

Výsledky ukazují, že i tato kombinace má v překladech nižší frekvenci: 109 výskytů (6,29 i.p.m.) oproti 181 výskytům (10,77 i.p.m.) v nepřekladech.

¹³ English Grammar Today © Cambridge University Press, dostupné z WWW: <http://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/people-and-places/names-and-titles-addressing-people> [online 26. 6. 2017]

¹⁴ Internetová jazyková příručka © Ústav pro jazyk český, dostupné z WWW: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=850> [online 26. 6. 2017]

3.5 Shrnutí: analýza kvantitativních výsledků

jedinečný prvek	nepřeklady	překlady	p-hodnota	signifikantní rozdíl
prý, čili, totiž, nikoli	12106	6025	< 2.2e-16	ano
pra-	722	811	0.09738	ne
vele-	201	67	< 2.2e-16	ano
-ičký, -ounký	2448	2266	0.000241	ano
tentam	68	77	0,6291	ne
kolikátý	135	44	4.227E-12	ano
dvoje, troje	657	316	< 2.2e-16	ano
nejeden, nejednou	252	191	0.001533	ano
předponová slovesa	nejednotné	výsledky	-	spíše ne
věta jednočlenná	2003	1273	< 2.2e-16	ano
pan učitel	2342	870	< 2.2e-16	ano

Tab. 1: Shrnutí výsledků kvantitativního výzkumu.

Jak je patrné z tabulky 1, u většiny kandidátních jedinečných prvků se prokázal statisticky významný rozdíl mezi četností v překladech a nepřekladech, a to pokaždé s nižším výskytem v překladech – tak, jak předpokládá *unique items hypothesis*.

Poněkud překvapivě se ovšem jeví skutečnost, že se tento trend nepotvrdil u natolik specifického a zároveň natolik frekventovaného prvku, jakým jsou předponová slovesa. K přinejmenším částečnému odhalení příčin by mohla přispět kvalitativní analýza provedená na paralelním korpusu.

Výsledky kvantitativní analýzy sice ukazují na povětšinou statisticky signifikantní rozdíl, nevypovídají nicméně o velikosti tohoto rozdílu. K jeho zjištění by bylo nutné kromě p-hodnoty vyhodnocovat také konfidenční intervaly. Mimo to na základě těchto výsledků nemůžeme usuzovat, že *unique items hypothesis* zkrátka platí. K tomu je zapotřebí dalších rozsáhlých výzkumů korpusových dat a podrobnějších analýz možných příčin zjištěných frekvencí jedinečných prvků, včetně kognitivní analýzy procesu překlada.

Hlavním výstupem z této kvantitativní analýzy tak zůstává skutečnost, že existují rozdíly v četnosti určitých jazykových prvků mezi překladovou a nepřekladovou češtinou, které je zapotřebí dále zkoumat, ověřovat a pokud možno také vysvětlovat. K tomu by mohla přispět i následující kvalitativní sonda provedená na paralelním korpusu.

4. Kvalitativní výzkum

4.1 Předmět zájmu

Kvantitativní výzkum popsany v předcházejících kapitolách této práce poskytuje několik zajímavých podnětů pro kvalitativní sondu, která by měla ukázat vztah mezi jedinečnými prvky cílového jazyka a formulacemi zdrojového jazyka, které byly těmito jedinečnými prvky přeloženy.

Pokud platí *unique items hypothesis* a jedinečné prvky se v překladech vyskytují méně z toho důvodu, že ve zdrojovém jazyce neexistují prvky, které by k jejich používání vybízely, jaké prvky zdrojového jazyka za nimi stojí? A pokud se nějaký prvek z kontrastivního hlediska jeví být jedinečným, jeho frekvence v překladech ovšem není nižší než v nepřekladech, jaké prvky zdrojového jazyka vedou k jeho použití? Na tyto otázky se pokusí najít odpověď následující sonda.

Co se týče první otázky, tedy prvků, které hypotéze odpovídají, nabízí se jako vhodný jev k analýze soubor lexikálních jednotek popsany v kap. 3.1 (lemmata *prý*, *totiž*, *čili* a *nikoli*), který vykazoval konzistentní a výrazný nepoměr četností v obou subkorpusech.

U druhé otázky, tedy jevů, které svými četnostmi hypotéze jedinečných prvků odporují, bude možné prozkoumat některá z předponových sloves popsany v kap. 3.2.1, u nichž byl výskyt v překladech takřka stejně častý jako v nepřekladech, tedy slovesa s předponou *po-* vyjadřující malou míru (typu *povyrůst*, *popojít* apod.).

4.2 Zkoumaný jazykový materiál

Pro účely sondy do zdrojového materiálu je nutné využít paralelní korpus, ve kterém jsou zahrnuty české překlady a jejich zarovnané anglické zdrojové texty. Takový jazykový materiál poskytuje rozsáhlý paralelní korpus Intercorp, dostupný přes Ústav českého národního korpusu.¹⁵

¹⁵ www.korpus.cz

V korpusu Intercorp v. 9 byl pro následující výzkum vytvořen subkorpus obsahující pouze české překlady anglických textů typu „fiction“, které mají zaručený anglický originál. Velikost české části tohoto subkorpusu je 15 133 966 pozic, což je zhruba obdobná velikost jako u subkorpusů korpusu Jerome použitých v první části výzkumu. Lze tedy očekávat i podobné četnosti výskytu hledaných jevů. Korpus Intercorp je nicméně vytvořený bez ohledu na reprezentativnost či rovnoměrnost výběru textů, a proto je nutné počítat s vlivy, jako je například idiolekt překladatele (Intercorp obsahuje mimo jiné překlady všech sedmi dílů série Harry Potter a celou trilogii Pán prstenů).

4.3 Prý, totiž, čili, nikoli

4.3.1 Prý

Jako zdrojová formulace pro slovo *prý* se v angličtině nejčastěji vyskytují tvary slovesa *say*:

He said they'd told him... – Prý mu předtím řekli...

...to explain, she'd said, to get things clear – ...prý aby jí vyložila pravidla, vyčistila vzduch.

He said he'd just as soon set up. – Prej se klidně vyspí vsedě.

Často jde také o všeobecnou formulaci *they say*:

Funny goings on, they say. – Prý se tam dějí všelijaké věci.

They say he lives straitly. – A prý je v úzkých.

I took a test and they say I got plenty of talent. – Dělal jsem test a prej jsem prokázal velkej talent.

Další variantou je sloveso *tell*:

This, he was told, was against the regulations. – To prý však odporovalo předpisům.

They tell me that the king... – Slyšela jsem, že král prý...

Objevují se i další *verba dicendi*; v těchto případech české *prý* umožňuje vynechat explicitní vyjádření osoby mluvčího:

...called him a red son of a bitch – a že prej je rudej.

...and asked where I thought I would go. – ...a kam já ted' prej půjdu.

...which she claimed was just the thing... – ...to je prý ze všeho nejlepší...

Opakovaně se vyskytuje formulace *I hear*:

So all this feasting is in your honour, I hear. – Prý byla celá ta hostina na tvou počest.

I hear you're teaching at Annapolis. – Prý učíš v Annapolisu?

Lord, I hear'em say he's the bloodiest looking villain in this country... – Pane na nebi, prý mu vraždy koukají z očí a je to prý ten nejhorší vrah z celé Ameriky.

Jedním z nejčastějších případů je ten, kdy žádná výslovná opora pro *prý* v originálním textu není a slovo je doplněno coby jakýsi prostředek logické návaznosti:

Mildred's been studying Spanish in college. She's going to interpret for them. – Mildred studuje na univerzitě španělštinu, tak jim prej bude tlumočit.

A man is seeking his daughter. She is interested in music. – Jakýsi muž hledá svou dceru. Dcera se prý zajímá o hudbu.

...the one who called himself Rolf. – Prý se jmenuje Rolf.

Další varianty obsahují sloveso *understand*, které vyjadřuje zprostředkovanou informaci:
I understand you've been cleaning my rooms – Prý u mě uklízíš.

Vyskytuje se také formulace *se supposed to*:

He's supposed to have the best cellar in Korfu. – Prý má nejlepší sklepy na Korfu.

Variant protějšku slova *prý* je sice velké množství, nejedná se nicméně o žádné těsné dvojice, které by se vyskytovaly systematicky. Spíše se zdá, že jde o kontextově podmíněná překladatelská řešení jedinečná pro každou danou situaci. Takové vysvětlení by bylo v souladu s nižší četností výskytu lemmatu *prý* v překladech.

4.3.2 Totiž

Totiž se do překladů nejčastěji dostává, aniž by pro něj ve zdrojovém textu byla opora, jako prostředek explicitace logické návaznosti výpovědi:

They had no use for it then. – Dřív totiž vůbec nebyl potřeba.

I had to take riding lessons – not too many, they were expensive. – Musel jsem brát hodiny jízdy na koni – ale zase ne moc, byly totiž drahé.

Harry, that's their idea of fun. – Harry, takhle si totiž představují legraci.

...I don't know what we'll do about it, we already have two dogs. – ...ale ještě nevím, co s ním uděláme, my už totiž máme psy dva.

He wondered whether it was inhabited; its walls were mossy and so many tiles had fallen from the roof... – Přemýšlel, jestli v domě vůbec někdo bydlí – stěny byly totiž porostlé mechem a na střeše chybělo tolik šindelů...

Vyskytuje se také jako překlad spojky *for*:

For it holds that coming might is right. – Tvrdí totiž, že přicházející moc je právo.

For said Finwë: – Finwë totiž řekl:

For they were evergreen trees... – Byly to totiž stále zelené stromy...

For in the pure loftiness of the rector's heart still bloomed... – V cudně vznešeném srdci rektorově totiž stále kvete...

Kromě *for* se jako zdrojový výraz objevuje také spojka *because*:

He had made one careless blunder though, because he had skimmed a bit on his preparatory research. – Dopustil se nicméně jedné hloupé chyby – trochu totiž odflákl předběžný průzkum.

Někdy *totiž* nahrazuje výraz *I mean* v kontextu, kdy se mluvčí opravuje:

No, I mean, yeah. – Totiž, chci říct ano.

Well I mean yes... – Ne... totiž ano...

Někdy pak zastupuje výraz *that is*:

That is if I can get a job back in Missoula. – Totiž jestli v Missoule zase dostanu místo.

...for everyone, that is, except those invited to... – ...totiž všechny kromě těch, kteří byli pozváni...

Vyskytuje se i jako převod fráze *the thing is*:

The thing is, I had an operation very recently. – Já totiž nedávno prodělal operaci.

Kromě občasné explicitace tedy překladatelé spojku *totiž* používají v poměrně různých situacích, zřejmě kontextově podmíněně. Žádný stabilní protějšek v angličtině skutečně nemá a její nižší frekvence v překladových textech tak není nijak překvapivá.

4.3.3 Čili

Častým zdrojovým výrazem pro spojku *čili* je anglická spojka *so*:

So that's settled. – Čili je to vyřízeno.

So it is a theoretical argument you make. – Čili vy jste předkládal pouze teoretické argumenty.

Poměrně často se vyskytuje také spojka *or*:

...and he settled down in Angrenost, or Isengard as the Men of Rohan call it. – ...a usadil se v Angrenostu čili Železném pasu, jak mu říkají Rohanští.

A Spotted or Herbaceous Backson? – Skvrnitého čili býložravého Hnetubuda?

Další verzí je výraz *that is*, který se objevoval i coby zdrojový výraz spojky *totiž*:

...which the Elves interpreted in their tongue as Belegost, that is Mickleburg; – ...který elfové přeložili do svého jazyka jako Belegost čili Velehrad...

A dalším častým případem je vložení spojky *čili* do věty bez jakékoli zřetelné opory v originálu, podobně jako v případě spojky *totiž* jde většinou o způsob explicitace logických vztahů ve větě:

We wanted just enough gas to make Frisco from Bakersfield, about three dollars. – Potřebovali jsme zrovna tak na benzín z Bakersfieldu do Friska, čili asi tři dolary.

...the owner of Know-Nothing-Bozo the Non-Wonder Dog... – ...majitel Boza Prázdné hlavy čili Nezáračného Psa...

Vyskytují se také přidané, dovysvětlující výrazy připojené spojkou *čili*:

...was buried here under her nickname Baie. – ...kterou tu pohřbili pod přezdívkou Baie, čili Bobulka.

They called it The Church of Illumination. – Místu říkali Chrám Iluminace čili Osvícení.

Ojedinele se objevuje česká konstrukce *[něco] čili nic*, v níž *čili* zastupuje význam spojky *nebo*:

...whether or not those inside really have any arms. – ...zdali ti vevnitř opravdu mají zbraně čili nic.

Čili tedy podobně jako *totiž* vstupuje do textů zejména v situacích, kdy překladatel má potřebu vyjasnit nějakou souvislost. Jedná se tak o nesystematické výskyty, což je v souladu s nižší četností lemmatu *čili* v překladech.

4.3.4 Nikoli

Nikoli se v překladech vyskytuje prakticky jenom jako převod anglického *not*:

In this matter, I seek only to serve and not to question. – Mým cílem je pouze sloužit, nikoli se tázat.

I sincerely hope it will not. – Upřímně doufám, že nikoliv.

But these were lover's not husbandly thoughts. – Jenže tohle byly myšlenky milenecké, nikoli manželské.

But they're problems of medicine, not nature. – To jsou sporné otázky medicíny, nikoliv přírody.

Arrival day is firm, flight is not. – Den příjezdu je pevně stanovený, let nikoli.

Z uvedených příkladů je patrné, že většinou překladatelé volí částici *nikoli* místo pouhého *ne* v případech, že jde o nějakou kontrastní formulaci („něco, a nikoli něco jiného“).

Část případů je pak *nikoli pouze* z originálního *not only*:
...*not only because of its difficulty...* – ...*nikoli pouze kvůli jeho obtížnosti...*
...*you are wanted not only for the murder of Jacques Sauniere...* – ...*že vás policie hledá*
nikoli pouze kvůli vraždě Jacquesa Sauniera...

Výjimečně se pak objevuje *no* místo obvyklého *not*:

They have always been wise enough to marry heiressess no actresses. – *Dosud se vždy*
moudře ženili s dědičkami, nikoli s herečkami.

„Heavens and earth, no!” cried Arthur in a storm of passion. – „*Proboha, nikoli!*“
vzkřikl Arthur vzrušeně.

Vysvětlení, proč je frekvence částice *nikoli* v překladech nižší než v nepřekladech, se tedy zdá být nasnadě: anglické *not* se obvykle překládá pouze jako *ne* a jen málokdy jako *nikoli*.

4.4 Předponová slovesa

Nelze zde podrobně rozebrat všechna původně vyhledávaná lemmata, proto jsou dále uvedena jen některá z nich, která vykazují nějaký zajímavý rys (např. široké nebo naopak úzké spektrum protějšků).

4.4.1 Pootevřít

Sloveso *pootevřít* se vyskytuje především jako překlad velmi pestré palety složitějších anglických formulací vyjadřujících *pootevření* dveří:

...*opens it no more than a slit...* – ...*pootevře...*

Then the door opened the tiniest crack... – *Potom se dveře pootevřely...*

...*opening the door a little wider...* – ...*a ještě o něco pootevřel dveře...*

The brass door opened, not widely, and he stepped in. – *Mosazné dveře se zlehka pootevřely a on vstoupil.*

He opened it a couple of inches. – *Pootevřel je na několik centimetrů.*

...eased the door open... – ...dveře jen zlehka pootevřela...

...Langdon opened the door a few inches. – Langdon [...] a pootevřel dveře.

The sentry opened the door a little way. – Strážný pootevřel dveře.

Wessell opened it a scarce three inches... – Wessell pootevřel dveře...

He opened the front door a crack. – Pootevřel na prst.

In fact, I'd left the door ajar for her. – Ve skutečnosti jsem pro ni nechal trochu pootevřeno.

...a celé řady dalších. V češtině se přitom obvykle ztrácí údaj o míře pootevření dveří, pokud byl v originálu přítomný, a často dochází k jakémusi zjednodušení či zploštění výrazu. Nesmírné bohatství anglických zdrojových výrazů nejspíše přinejmenším částečně vysvětluje, proč se sloveso *pootevřít* vyskytuje v překladech (ačkoli pořád o něco méně často než v nepřekladech).

Vyskytují se ovšem i případy *pootevření*, které se netýkají dveří (je jich nicméně mnohem méně a nejčastěji jde o rty nebo ústa, případně oči):

Lucy had just opened her lips to reply... – Lucy už pootevřela rty, že jí odpoví...

...mouth open in a silent, protesting bellow. – ...ústa se pootevřela v nesouhlasném bezhlesém vytí.

My mouth fell open. – Úžasem jsem pootevřel ústa.

The robe fell shamelessly open... – Župan se vyzývavě pootevřel...

Voldemort was so close to him that Harry did not dare open his eyes again. – Voldemort stál tak blízko, že se Harry znovu neodvážil pootevřít oči.

Lifting the eyelids, he wrote... – Pootevřel oční víčka a zapsal...

He opened his sheepskin a fraction to show me the colours underneath. – Pootevřel kožich, abych viděl na jeho barvy.

He stirred after a minute, snorted loudly, and then squinted at her. – Po chvíli se pohnul, hlasitě zachrápal a pootevřel oči.

V těchto případech je ve zdrojovém jazyce obvykle jednoduché *open* a překladatelé tím pádem naopak používají specifitější význam.

4.4.2 Povyřád

Protějškem slovesa *poovyřít* v angličtině je obvykle prosté *to grow*:

He seemed to have grown several more inches... – Vypadalo to, že povyrostl o dalších pár palců...

...but as they grew they took to feeding upon each other... – ...ale jak povyrostly, začaly se požírat navzájem...

The previous litter had grown considerably in his absence... – Kořata z předešlého vrhu během jeho nepřítomnosti značně povyrostla...

...and little bits of grass turning yellow before it can grow an inch, right? – ...a seno ze starý trávy, která zežloutne, než stačí trochu povyříst, hrozný.

...Ms Vaughn's privet had grown an average of eighteen inches a year. – ...plot paní Vaughnové každý rok povyrostl průměrně o čtyřicet centimetrů.

Případů, kde se sloveso *grow* nevyskytuje, je jen několik. Většina z nich obsahuje výraz *taller*, ale objevuje se i *to be impressed* převedené idiomaticky na *povyříst v něčích očích*:

When you were old enough... – když jsi trochu povyrostl...

...he was walking a bit taller... – ...jako by povyrostl...

Couple of inches taller. – Trochu povyrostla.

He was favorably impressed. – Naráz jsem v jeho očích povyrostl.

When she got a little older... – Když trochu povyrostla...

When she was big enough... – ...a jen co trochu povyrostla...

But Lake was still standing, taller than ever now. – Jenže Lake se pořád drží na nohou, ba co víc, jako by ještě povyrostl.

...till she had nibbled some more of the left-hand bit of mushroom, and raised herself to about two feet high... – ...teprve když si uždibla houby z levé ruky a povyrostla na dvě stopy...

Zdá se tedy, že sloveso *povyříst* je natolik zakořeněno v aktivním idiolektu překladatelů, že ho využívají poměrně často i v případech, kdy by pro původní *grow* stačilo české *vyrůst*. Vliv může mít i uvedení míry v originálu, které pak spíše než *vyrůst* (které může být chápáno jako *vyrůst do plné výšky*) implikuje *povyříst o něco*.

4.4.3 Popovídat

Sloveso *popovídat* bylo jedním z těch, která měla zřetelně vyšší výskyt v překladech než v nepřekladech (377 oproti 205). Drtivá většina anglických protějšků obsahuje buď *talk* (jako sloveso nebo substantivum), nebo *chat* (obdobně). Přitom *talk* je překládáno jako *popovídat* i v případech, kde by mohlo být vhodnější *mluvit*. Řídce se pak vyskytuje také *speak*.

It was nice for both of them, having someone to talk to. – Obě ženy měly radost, že si mohou popovídat.

I've been looking forward to a chat with old Snape. – Těšil jsem se, že si se svým dobrým kamarádem Snapem chvíli popovídám.

...and bringing them in for quiet chats. – ...a v klidu si s nimi popovídejte.

We'll have a walk and talk together. – Trošku se projdem a popovídáme si.

The line was momentarily short; he wanted to talk. – Fronta byla v tu chvíli krátká a on si chtěl popovídat.

I had a chance to talk it over with their intelligence chaps. – Měl jsem možnost popovídat si o tom s několika hochy od zpravodajců.

They had a smoke and a chat in the shade... – Zakouřili si a popovídali ve stínu.

Edgar knew she wanted to talk. – Edgar se dověděl, že by si s ním asi ráda popovídala.

...and had a bit of a chat. – ...a popovídala si s ní.

They'd meet and have tea and discuss. – Ty by se sešli, dali by si čaj a popovídali si.

And they still talk sometimes, I guess. – A občas si snad přece jen aspoň trochu povídají.

He liked talking to her. – Hezky si s ní popovídal.

...I think we ought to go over and speak to old Norah. – ...myslím, že bychom si měli jít popovídat se starou Norah.

She and I had a heart-to-heart. – Otevřeně jsme si popovídaly.

All I want is to talk! – Chci si s tebou jen popovídat!

Zajímavostí je výskyt chybného překladu – překladatel si formulaci *to have any friends to speak of* mylně vyložil jako zmínku o „popovídání s přáteli“:

He had no real friends to speak of. – Neměl však ani opravdové přátele, s nimiž by si mohl popovídat.

Ačkoli tedy lemma *popovídat* nemá nijak pestrou paletu zdrojových formulací v originálech, vyskytuje se v překladech velmi často. Na základě tohoto zjištění by bylo zajímavé sledovat proces v opačném směru: jak se překládají do češtiny anglické výrazy *talk* a *chat* a kolik z nich potom skončí jako *popovídat si*.

4.4.4 Popojít

Lemma *popojít* se v překladech z angličtiny v korpusu Jerome vyskytovalo výrazně častěji než v nepřekladech (220 oproti 169 výskytům). V paralelním korpusu lze vysledovat řadu různých protějšků:

...took a few steps toward their table. – ...popošel o pár kroků k jejich stolu.

She walks to the door... – Popošla ke dveřím...

Howard took another step forward. – Howard popošel o další krok.

...she said, coming closer to him... – ...řekla, popošla k němu blíž...

...but he took a step after me... – ...ale on ke mně popošel...

I'll take my move... – Popojdu dopředu...

,We need to go right, I think,' whispered Hermione, squinting to the next row. – „Měli bychom asi jít doprava,“ zašeptala Hermiona a popošla k další řadě.

...and with a welcoming smile on his lips moved out on to the steps. – ...a popošel ke schodům, aby je přivítal úsměvem.

Then she walked on and stopped at the inner door. – Pak popošla dál a zastavila se u vnitřních dveří.

She moved toward the left side of the corridor... – ...popošla více doleva...

He approached the pine marten... – Popošel ke kuně...

Sparks joined him. – Sparks popošel k němu.

She came forward now and said... – Nyní popošla vpřed a řekla...

Howard Kent stepped forward... – Howard Kent popošel dopředu...

Zdá se, že *popojít* je častou volbou překladatelů v případě, kdy se ve zdrojovém textu objevuje anglické *step*, ať už jako substantivum nebo jako sloveso, zřejmě protože *popojít* vyvolává představu několika menších kroků. Navíc je pak používáno i v dalších případech, kdy anglický protějšek „kroky“ nevyjadřuje, v dané situaci se ovšem nějakým způsobem vyskytují – v takovém kontextu pak *popojít* může být přeloženo i z vágních výrazů jako *join*, *move* nebo *approach*. Odtud může pramenit vyšší frekvence tohoto lemmatu v překladech při porovnání s nepřeklady.

4.5 Výsledky kvalitativní sondy

Vyhledávání jedinečných prvků v paralelním korpusu se zarovnanými originálními texty ukazuje, že prakticky všechny zkoumané prvky kromě částice *nikoli* mají poměrně komplikované vztahy se svými různými anglickými protějšky. Toto zjištění není nijak překvapivé vzhledem k tomu, že jedinečný prvek z definice žádný přímý ekvivalent ve zdrojovém jazyce nemá.

Tato skutečnost ovšem také znamená, že hledání vysvětlení pro různé četnosti jedinečných prvků v překladech není nijak přímočará záležitost. „Závěry“ nastíněné u jednotlivých jedinečných prvků v této kapitole jsou vlastně jen další hypotézy o tom, „jak by to mohlo být“, které je opět nutné konfrontovat s dalším jazykovým materiálem, ověřovat, doplňovat a zpřesňovat.

Jedním možným směrem dalšího výzkumu v tomto kontextu by bylo vyhledávání dalších překladů nalezených formulací ze zdrojového jazyka, které by mohlo naznačit, s jakou „konkurencí“ se při kognitivním procesu překládání potýkají jedinečné prvky a jaké výrazy cílového jazyka jim tak ubírají na četnosti. Vzhledem k nesmírné šíři a často i kontextové závislosti nalezených zdrojových formulací je to ovšem velmi náročný úkol.

5. Diskuse

Předkládaná diplomová práce si kladla za cíl najít co možná nejpestřejší soubor kandidátních jedinečných prvků a na tomto souboru otestovat platnost *unique items hypothesis* pro český překladový jazykový materiál.

Tento vytyčený cíl byl naplněn z hlediska testování hypotéz o četnosti jedinečných prvků v překladových a nepřekladových textech. Výsledkem je zjištění, že pro většinu zkoumaných českých kandidátních *unique items* mohla být platná, neboť vykazují očekávané nižší frekvence v překladových textech.

Vyskytly se ovšem i prvky, které ačkoli jsou z kontrastivně-lingvistického pohledu zřetelně jedinečné, hypotéze jedinečných prvků svými frekvencemi neodpovídají. K podobně problematickým závěrům dospěly i zahraniční studie zaměřené na jedinečné prvky (viz kap. 1.5). Lze tedy jediné souhlasit s kritikou „univerzálnosti“ hypotézy jedinečných prvků a se stanoviskem zdůrazňujícím důležitost specifikace podmínek, za kterých hypotéza platí.

Provedená kvalitativní sonda do zdrojových textů v korpusu Intercorp navíc ukázala, že vztahy mezi českými jedinečnými prvky a výchozími prvky zdrojového jazyka nejsou nijak přímočaré. V tomto směru jeden z cílů této práce – vyvodit přesnější závěry ohledně jednotlivých jedinečných prvků nebo jejich typů na základě výsledků kvalitativního výzkumu – naplněn nebyl, neboť jeho skutečné naplnění by vyžadovalo výzkum rozsahem přesahující tuto diplomovou práci přinejmenším několikanásobně.

Lze také předpokládat, že další výzkum v oblasti vztahů mezi zdrojovým jazykem a jedinečnými prvky cílového jazyka odhalí jejich další problematické aspekty. Jedna z věcí, které se tato práce zatím ani nedotýká, je kupříkladu kvalita překladů zařazených do paralelního korpusu Intercorp.

Při bližším zkoumání musí nutně nastat situace, kdy badatel bude narážet na překlady, které mu nebudou připadat adekvátní, a bude se tak muset vypořádat s metodologickou otázkou – jak se postavit k takovým překladům ve výzkumu? Jak stanovit hranici mezi přijatelnými a nepřijatelnými překlady, pokud má jít o deskriptivní translatologický výzkum? I deskriptivní výzkum si koneckonců musí vytyčit, co vlastně popisuje.

Metodologické obtíže nepochybně nastanou také při dalším zkoumání samotných jedinečných prvků. Tato práce má z metodologického hlediska jednu

nesmírnou výhodu (která se v jistých fázích výzkumu jevila spíše jako nevýhoda) – vzhledem k tomu, že nemá na jaký výzkum dané hypotézy v daném jazyce reagovat, může problémy pouze průkopnický odkrývat a přenechávat jejich řešení dalším výzkumům. U průkopnických prací je koneckonců i závěr říkající „tudy cesta nevede“ relevantním příspěvkem k poznání.

Jednou z ambicí tohoto výzkumu ovšem bylo i naznačit, kudy by cesta vést mohla. Kamenem úrazu se mimo jiné ukázal být i cíl provést studii co nejpestřejší z hlediska zařazených jedinečných prvků. Výsledkem tak sice je závěr, že hypotéza jedinečných prvků se zdá být spíše plausibilní, to je ovšem značně slabý závěr. Ve světle tohoto zjištění považují za vhodný přístup mnohem úžeji zaměřené a mnohem detailnější studie, jejichž prioritou bude spíše propracovanost metodiky a přesnost závěrů než šíře záběru.

Čím specifitější pak budou ověřované hypotézy, tím pravděpodobněji nastane situace, ve kterých srovnatelný korpus Jerome nebude dostatečně srovnatelný. Jeho obrovskou výhodou (i oproti řadě zahraničních srovnatelných korpusů) je velikost. S přesnějšími specifikacemi výzkumu ovšem přijdou i specifitější nároky na využívaný jazykový materiál.

Bude tak nejspíš třeba vytvářet další korpusy, ať už coby subkorpusy stávajících korpusů ČNK, nebo zcela nové, které sice nebudou zdaleka dosahovat tak závratných velikostí, zato budou „šité na míru“ detailním a přesným studiím. Takový přístup považují za perspektivní směr – spíše než od pokusů o co nejširší záběr studie na co největším vzorku, který má za následek nepřilíš vypovídající statistické ukazatele, postupovat od úzce zaměřených výzkumů, které svůj předmět zájmu prozkoumají a popíší opravdu důkladně.

Na základě takových drobných, ale důkladných dílčích výzkumů pak snad bude možné vystavět i o něco univerzálnější, i když nikoli univerzální hypotézy o překladovém jazyce.

6. Závěr

Hypotéza jedinečných prvků představuje pro deskriptivní a korpusovou translatologii skutečnou metodologickou výzvu. Tato práce nepřináší nijak zásadní poznatky o jedinečných prvcích v českých překladových textech, přesto ji nicméně považuji za přínosnou. Otevírá totiž řadu zajímavých výzkumných otázek, především pro kvalitativní výzkum navazující na získané povšechné kvantitativní poznatky.

Nezbývá než doufat, že se navrženými směry výzkumu někdo vydá a dojde k přesnějším, propracovanějším a lépe podloženým závěrům, které pak skutečně budou moci být přínosem pro překladatelskou praxi nebo výuku překládání, jak bylo zmíněno v 1. kapitole.

Bibliografie

Knižní a časopisecké zdroje

BAKER, M. (1993): „Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications.“ In Baker, M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E. (eds.), *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.

CAPPELLE, B. (2012): „English is Less Rich in Manner-of-motion Verbs when Translated from French.“ In *Across Languages and Cultures* 13 (2), s. 173–195.

CATFORD, J. (1975): *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.

CVRČEK, V. & KOVÁŘÍKOVÁ, D. (2011): „Možnosti a meze korpusové lingvistiky.“ *Naše řeč* 94 (3), s. 113–133.

ČECHOVÁ, M., DOKULIL, M., HLAVSA, Z., HRBÁČEK, J., HRUŠKOVÁ, Z. (2011): *Čeština – řeč a jazyk*. 3. upravené vydání, Praha: SPN.

DOKULIL, M. (1962): *Tvoření slov v češtině*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd.

DUŠKOVÁ, L. (1988): *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia.

ESKOLA, S. (2004): „Untypical Frequencies in Translated Language: A Corpus-based Study on a Literary Corpus of Translated and Non-translated Finnish.“ In Mauranen, A., Kujamäki, P. (eds.), *Translation Universals: Do They Exist?* Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.

HALVERSON, S. (2007): „Investigating Gravitational Pull in Translation: the Case of the English Progressive Construction.“ In Jääskeläinen, R., Puurtinen, T., Stotesbury, H.

(eds.), *Text, Processes and Corpora: Research Inspired by Sonja Tirkkonen-Condit*. Joensuu: Universität Joensuu.

HOFFMAN, S., EVERT, S., SMITH, N., LEE, D., BERGLUND PRYTZ, Y. (2008): *Corpus Linguistics with BNCweb – a Practical Guide*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

HOLMES, J. (1972): „The Name and Nature of Translation Studies.“ In Holmes, J., *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*, Amsterdam: Rodopi, s. 67–80.

CHESTERMAN, A. (2004): „Hypotheses about translation universals.“ In Hanse, G., Malmkjær, K., Gile, D. (eds.), *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected Contributions from the EST Congress Copenhagen 2001*.

CHESTERMAN, A. (2007): „What is a unique item?“ In Gambier, Y., Shlesinger, M., Stolze, R. (eds.), *Doubts and Directions in Translation Studies*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.

CHESTERMAN, A. (2010): „Why study translation universals?“ In *Acta Translatologica Helsingensia* 1 (1), s. 38–48.

CHLUMSKÁ, L. (2014): „Není korpus jako korpus. Korpusy v kontrastivní lingvistice a translatologii.“ *Časopis pro moderní filologii* 96 (2), s. 221–232.

CHLUMSKÁ, L. (2015): *Překladová čeština a její charakteristiky* (disertační práce). Praha: FF UK.

KARLÍK, P., NEKULA, M., RUSÍNOVÁ, Z. (ed.) (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

KOLEHMAINEN, L. (2013): „Die Unikat-Hypothese der Translation.“ In *trans-kom* 6 [1], s. 92–114.

LAVIOSA, S. (1998): „The English Comparable Corpus: A resource and a methodology.“ In L. Bowker, M. Cronin, D. Kenny a J. Pearson (eds.), *Unity in Diversity: Current trends in translation studies*. Manchester: St. Jerome.

- LAVIOSA, S. (2002): *Corpus-based Translation Studies. Theory, findings, applications*. Amsterdam-New York: Rodopi.
- LEHRER, A. (2009): Prefixes in English Word Formation. In *Folia linguistica* 29 (1–2), s. 133–148.
- LEVÝ, J. (1963): *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel.
- MAURANEN, A., KUJAMÄKI, P. (eds.) (2004). *Translation Universals: Do They Exist?* Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- NIEMEGEREERS, S. (2009): „Dutch modal particles maar and wel and their English equivalents in different genres.“ In *Discourse Analysis and Translation Studies* [Translation and Interpreting Studies 4:1], s. 47–66.
- RAMÓN, N. (2015): „Comparing original and translated Spanish.“ In *Babel* 64 (1), s. 527–551.
- TIRKKONEN-CONDIT, S. (2002): „Translationese – a myth or an empirical fact?“ In *Target* 14 (2), s. 207–220.
- TIRKKONEN-CONDIT, S. (2004): „Unique items – over- or under- represented in translated language?“ In Mauranen, A., Kujamäki, P. (eds.), *Translation Universals: Do They Exist?* Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- TOURY, G. (1995): *Descriptive Translation Studies – And Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- UHER, F. (1987): *Slovesné předpony*. Brno: UJEP.
- VASISHTH, S. & NICENBOIM, B. (2016): „Statistical Methods for Linguistic Research: Foundational Ideas – Part I.“ In *Language and Linguistics Compass* 10 (8), s. 349–369.
- ZANETTIN, F. (2013): „Corpus Methods for Descriptive Translation Studies.“ In *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 95, s. 20–32.

Internetové zdroje

Chlumská, L.: *JEROME: jednojazyčný srovnatelný korpus pro výzkum překladové češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2013. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Internetová jazyková příručka: <http://prirucka.ujc.cas.cz>

Korpus Jerome: popis na www stránkách ČNK:
<http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:jerome>

Korpus SYN 2015: popis na www stránkách ČNK:
<http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2015>

Křen, M. – Cvrček, V. – Čapka, T. – Čermáková, A. – Hnátková, M. – Chlumská, L. – Jelínek, T. – Kovářiková, D. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Škrabal, M. – Truneček, P. – Vondříčka, P. – Zasina, A.: *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Names and titles: addressing people © Cambridge University Press:
<http://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/people-and-places/names-and-titles-addressing-people>

R-software download: <https://cran.r-project.org>

Slovník spisovného jazyka českého online: <http://ssjc.ujc.cas.cz>